

Tierra para la vida

Overlevingsstrategieën en de betekenis van landbezit voor boeren
in Guatemala.

Nikki Boot
Universiteit Utrecht
2009

Tierra para la Vida¹

Overlevingsstrategieën en de betekenis van landbezit voor boeren
in Guatemala.

Bron afbeelding omslagpagina(boeren aan het werk in Guatemala):
http://www.broederlijkdelen.be/MimeObjects/SharedContento/1000037/partnersectie_1022947.jpg

Nikki Boot
Studentnummer: 3153150
n.boot@students.uu.nl
Juni 2009
Universiteit Utrecht
Begeleider: Marike van Gijsel

¹ Land om te kunnen leven.

Inhoudsopgave

Kaart van Guatemala	5
Inleiding	6
1: Theoretisch kader	8
Inleiding	8
Overlevingsstrategieën.....	8
De <i>human security</i> benadering van armoede	9
Onderzoek naar ervaringen en <i>agency</i>	11
Landbezit.....	11
2: Context van het onderzoeksgebied.....	13
Landloosheid en landbezit binnen Guatemala	13
3: ‘<i>La unica solución</i>’	17
Inleiding	17
Het verleden van de boeren.....	17
Koffiecrisis.....	19
Organiseren	20
De bezetting	21
4: ‘<i>La ocupación pacífica</i>’	23
Inleiding	23
De onderhandelingen	23
Voedsel.....	25
Gezondheid	26
Veiligheid.....	27
Behuizing	28
Sociale relaties	28
5: ‘<i>Hay un cambio</i>’	31
Inleiding	31
Werk en inkomen.....	31
Voedsel.....	32
Gezondheid	34
Veiligheid.....	35
Behuizing	35

Sociale relaties	37
Toekomst.....	38
6: Conclusie.....	40
Bibliografie	43
Bijlage 1: Reflectie op veldwerk	46
Veldwerkfoto	47
Bijlage 2: Resumen en Español.....	48

Kaart van Guatemala

Bron: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/14/Guatemala-CIA_WFB_Map.png

De rode stip geeft de onderzoekslocatie aan.

Inleiding

“Het gevecht gaat niet puur en alleen om het bezitten van land, want land is niet alleen een ruimte waar ik kan produceren, dat me de kans geeft te eten en de kwaliteit van mn leven te verhogen. De aarde is een plek van identiteit, van spiritualiteit, van cultuur en ook van gezondheid, want het gaat niet om het wonen, maar om het leven.” (Velásques Nimatuj, 2008) ²

Bovenstaande uitspraak geeft aan dat land niet alleen in materieel opzicht van belang kan zijn voor boeren. Dit onderzoek richt zich op de betekenis van landbezit binnen overlevingsstrategieën van boeren. Niet voor alle boeren in de wereld is het bezit van land een vanzelfsprekend gegeven, sommigen hebben de middelen of mogelijkheden niet voor toegang tot land. Het bezit van land is voor boeren vaak van groot belang om zichzelf en hun familie te kunnen onderhouden en armoede onder landloze boeren komt veel voor. De *human security* benadering kijkt vanuit verschillende dimensies naar armoede en definieert op deze manier de mate van armoede waarin mensen leven. De overlevingsstrategieën waar boeren gebruik van maken als er sprake is van armoede zijn uiteenlopend en veranderlijk naar de situatie.

In dit onderzoek zal naar voren gebracht worden hoe de *human security* benadering aansluit bij onderzoek naar landloosheid en landbezit en de mate van armoede hierbinnen zal. Dat zal gedaan worden aan de hand van overlevingsstrategieën die boeren toepassen bij hun veranderende situatie ten opzichte van landbezit, en de betekenis van het bezit van land hierin. Tevens zal gekeken worden naar de manier waarop boeren gebruikmaken van *agency*. Doel is dus om inzicht te krijgen in de betekenis van landbezit en het bepalen van de mate van armoede aan de hand van de *human security* benadering naar aanleiding van het wel of niet bezitten van land.

Binnen rurale gemeenschappen in Guatemala zijn landbezit en landloosheid thema's die leven onder de bevolking (Bailliet, 2000:2; Plant, 1998:3). In de literatuur komt naar voren dat het grootste gedeelte (70 procent) van het bewerkbare land in Guatemala in handen is van twee procent van de bevolking (Garoz&Gauster, 2005:1, Berger, 1992:7). Hier kan uit opgemaakt worden dat het grootste gedeelte van de boeren geen eigen land bezit, en op land van een grootgrondbezitter werkt of landloos is. De verdeling van land is in Guatemala dus ongelijk en er zijn momenteel nog duizenden mensen op zoek naar land (Velásquez Nimatuj, 2008:42). Binnen deze problematiek zal dit onderzoek zich richten op de impact van landloosheid en landbezit op boeren in Guatemala en hoe zij hiermee om gaan.

Om bovenstaande te bewerkstelligen heb ik gezocht naar een locatie waar boeren de overgang van landloosheid naar landbezit hebben ervaren om zo te kunnen kijken naar de

² *“La lucha no es para la propiedad de la tierra, porque la tierra no es sólo un espacio de producción que me va a permitir comer y mejorar mi calidad de vida. La tierra es un espacio identitario, es un espacio de espiritualidad, es un espacio de cultura. Es también un espacio de salud, porque no se trata de vivir, sino de habitar.”* Citaat van Moira Millan uit de introductie van het boek van Velásquez Nimatuj.

veranderingen die dit met zich meebracht. Zo kwam ik uit bij een boerengemeenschap in Guatemala, bestaande uit een groep boeren die in het verleden werden uitgesloten van land. Zij vonden een oplossing in het bezetten van een landgoed, dat na een lange bezettingsperiode uiteindelijk van hen werd. Dit leek mij een goede locatie om de beoogde doelstelling te realiseren. Om het onderzoek concreet te maken ben ik, aansluitend op de doelstelling, vervolgens tot de volgende vraagstelling gekomen; ‘*Welke functie heeft landbezit binnen de overlevingsstrategieën van de boeren in La Florida?*’ Binnen deze vraagstelling heb ik gewerkt met deelvragen waarvan de uitkomsten zullen leiden naar het antwoord op de centrale vraag; ten eerste is van belang hoe de bezetting van het landgoed La Florida tot stand is gekomen, vervolgens wordt gekeken hoe de boeren de bezettingstijd hebben ervaren én wat hun overlevingsstrategieën in die tijd waren. Ten slotte is het belangrijk om te kijken naar de overlevingsstrategieën van de boeren in la Florida sinds het verkrijgen van de lening.

De gemeenschap waar het veldwerk heeft plaatsgevonden, La Florida, bevindt zich in een *finca*³ in Guatemala, niet ver van de stad Quetzaltenango en is in het jaar 2002 door een groep landloze boeren bezet. Na de bezetting hebben deze boeren lang gevochten voor het behoud van het land en zij hebben uiteindelijk een lening gekregen om zo het land af te kunnen betalen. In dit onderzoek is gekeken naar de ontwikkelingen rondom landbezit voor een aantal boeren in Guatemala en hoe zij zich hierin staande houden.

De veldwerkperiode in La Florida duurde van eind februari tot eind april 2009. In deze twee maanden heb ik de kans gekregen om veel te weten te komen over het verleden en heden van de boeren door middel van interviews en observaties. Het wonen, werken en eten binnen de gemeenschap gaf mij de ruimte voor vele informele gesprekken die ook deels hebben bijgedragen aan de uitkomsten van dit onderzoek.

Dit onderzoeksverslag zal bestaan uit een theoretisch deel en een empirisch deel. Als eerst zal de theorie uiteengezet worden, waarbij ook de context van het onderzoeksgebied zal worden weergegeven. Het tweede deel bevat de empirische data van het onderzoek en bestaat uit drie beschrijvende hoofdstukken en de algemene conclusie. Het eerste empirische hoofdstuk beschrijft de situatie van de boeren vóór de bezetting, het tweede hoofdstuk zal gaan over de bezettingstijd en het laatste empirische hoofdstuk kijkt naar de situatie van de boeren sinds het landgoed, door middel van een lening, hun eigendom is. Afsluitend zal de conclusie de drie beschreven perioden bij elkaar brengen en de overkoepelende bevindingen weergeven. Tot slot bevat de scriptie twee bijlagen, een persoonlijk reflectieverslag over de veldwerkperiode en een samenvatting van de scriptie in de taal van het onderzoeksgebied: het Spaans.

³ Spaanse term voor landgoed/perceel

1. Theoretisch kader

Inleiding

Het theoretisch kader van dit onderzoek dient als afbakening van de begrippen die in dit onderzoek naar voren zijn gekomen. Kernbegrippen zullen zijn: overlevingsstrategieën, landbezit, armoede en de *human security* benadering, ervaringen en *agency*. Deze begrippen zullen in dit theoretisch kader worden beschreven en toegelicht, en in het empirisch gedeelte van dit onderzoek worden gekoppeld aan de empirische gegevens. Het theoretisch kader is ingedeeld in verschillende paragrafen die elk een ander begrip of concept zullen toelichten. Het doel is hierbij dat men bij het lezen van de empirische gegevens van dit onderzoek een beeld voor ogen heeft van de gebruikte begrippen en zo de beschreven situaties in hun context kan plaatsen.

Overlevingsstrategieën

Na het bezetten van land kan marginalisatie van de samenleving plaatsvinden en het nieuwe, onbekende land moet bewerkbaar gemaakt worden. Boeren hebben het zwaar en hebben moeite genoeg voedsel te produceren en te verkopen. De bezetters wordt vaak geen ruimte geboden om op lange termijn te participeren in de lokale economie. Als men wel de kans ziet hierin te participeren dan gebruikt men vele overlevingsstrategieën om het hoofd boven water te houden (Mendez Nelson, 1999:17). In het verleden is er op verschillende manieren onderzoek gedaan naar overlevingsstrategieën. De Italiaanse socioloog Mingione (1996) deed onderzoek naar overlevingsstrategieën in een westerse samenleving en kwam tot de conclusie dat de meeste arme huishoudens verschillende strategieën combineren om te overleven, zoals werken in de formele dan wel informele sector, om de inkomsten te verhogen. Het zoeken naar overlevingsstrategieën als er sprake is van armoede is iets dat zich over de hele wereld afspeelt. Zo heeft Mendez Nelson onderzoek gedaan naar overlevingsstrategieën in Livingston, Guatemala. Zijn onderzoek heeft een focus op overlevingsstrategieën met betrekking tot voedsel en materiële zaken. Hij redeneert dat het vormen van een *nuclear-family* of groep binnen het huishouden een strategie is om een samenlevingsverband te creëren en zo het bestaan van individuen te versterken (Mendez Nelson, 1999:40). Hieruit kan opgemaakt worden dat het vormen van een groep of gemeenschap een positieve invloed kan hebben op de overlevingskansen van individuen.

Om materiële armoede te verminderen combineren veel boeren in Guatemala hun werk op het land met andere werkzaamheden zodat ze niet afhankelijk zijn van één inkomstenbron (Plant, 1998:12). Het doen van seizoensgebonden arbeid is een veel voorkomende overlevingsstrategie binnen Guatemala, inheemse boeren trekken tijdelijk naar plaatsen waar op dat moment werk te vinden is om zo wat extra geld bij te verdienen. Ook migratie naar urbane gebieden (binnen

Guatemala, Mexico of de V.S.) of Petén (in het noorden van Guatemala) wordt door veel inheemse boeren gezien als een kans om te ontsnappen aan de armoede doordat in stedelijke gebieden meer mogelijkheden zijn om geld te verdienen dan op het platteland (Plant, 1998:7). Dit kan weer gekoppeld worden aan de bevindingen van Mingione, die stelt dat er vaak gebruik wordt gemaakt van een combinatie van strategieën.

De overlevingsstrategieën die in boeren gemeenschappen in Guatemala voornamelijk gebruikt worden bij 'shocks' (natuurrampen, economische tegenslagen, brand etc.) zijn het inzetten van eigendommen om zo aan geld te komen; men verkoopt wat men na zo'n tegenslag nog heeft. Met de opbrengst koopt men voedsel om te overleven. Ten tweede maken boeren veel gebruik van sociale netwerken en speelt sociaal kapitaal een grote rol bij het opvangen van families na een van de zogeheten *shocks* (Tesliuc&Lindert, World Bank 2004:36). Door lid te zijn van een netwerk kan een individu zijn kansen op toegang tot bepaalde schaarse goederen of dingen vergroten, dit is ook een onderdeel van het sociale kapitaal van een persoon (de la Rocha & Grinspun, 2001:32). Het opzetten van een gemeenschap is een vorm van een sociaal netwerk. Binnen dit onderzoek ga ik ervan uit dat het collectief organiseren van een groep mensen meer zekerheid geeft aan elk individu binnen een gemeenschap.

De human security benadering van armoede

Sinds de jaren 90 zijn er ruwweg vier grote theoretische benaderingen van armoede ontstaan; de 'Pro-poor' economische groei benadering (World Bank, 2000), de *Asset/livelihood* benadering (Moser 1998, de la Rocha & Grinspun, 2001), de *Human rights based* benadering (UNDP, 2000 & Gasper, 2007) en de *Human security* benadering (UNDP, 1994 & Gasper, 2007). Het zijn alle vier multidimensionale benaderingen van armoede, maar in dit onderzoek zal gebruik gemaakt worden van de *human security* benadering. De *human security* benadering werkt met verschillende dimensies om armoede te benaderen en daarom is het een omvattende benadering van armoede. Bij deze benadering wordt er vanuit het perspectief van armen gekeken, wat armoede voor hen zelf betekent. Ook moeten armen kansen en inspraak in politiek krijgen en een zeker en stabiel leven kunnen leiden (Maxwell,1999:2; World Bank, 2002:1-3).

Binnen de *human security* benadering wordt gebruik gemaakt van vier dimensies die de mate van armoede positief kunnen beïnvloeden; *Protective capabilities*, hierbij gaat het om de kwetsbaarheid van sommige groepen of personen in een samenleving. De mate van bescherming die hen geboden wordt bij (natuur)rampen of conflicten bepaalt mede de mate van armoede waarin zij leven. *Economic capabilities*, de mate van bescherming tegen economische tegenslagen (inkomen) en kwetsbaarheid van eigendommen (*asset vulnerability*), hoe minder de bescherming, hoe hoger de mate van armoede. Ten derde de *human capabilities*, dit heeft betrekking op de toegang tot

onderwijs en gezondheidszorg. Logischerwijs zorgt meer/betere toegang voor het afnemen van armoede. Ten slotte maakt de *human security* benadering gebruik van *socio-cultural capabilities*, dit heeft te maken met gender, huishouden, sociaal kapitaal, gemeenschappen en de veiligheid van al deze dingen.

Volgens de *human security* benadering zouden de verschillende dimensies kunnen betekenen dat mensen niet alleen te maken zullen hebben met armoede op het gebied van (te kort aan) inkomen en materiële zaken (*economic capability & asset vulnerability*) maar ook met het feit dat zij uitgesloten worden van bepaalde aspecten, zoals educatie en gezondheidszorg. Ook uitsluiting van toegang tot land kan bijdragen aan de mate van armoede. Landloosheid kan ertoe leiden dat de landlozen het besluit nemen een stuk land te bezetten om zo de materiële armoede tegen te gaan. Landlozen leiden in meer of mindere mate een onzeker bestaan (*protective capabilities/socio-cultural capabilities*), zij hebben namelijk niet de zekerheid op land te kunnen blijven wonen en werken.

‘Corruptie sluit effectief diegenen buiten die geen middelen bezitten.’ (Pettersson, 2006:23)⁴ Pettersson beschrijft hier dat corruptie voor mensen met weinig tot geen bezittingen kan zorgen voor uitsluiting van de samenleving. De Wereldbank hanteert voor corruptie de volgende definitie; *‘het misbruiken van de openbare ambt voor eigen voordeel.’* (Carvajal, 1998:3)⁵ Een corrupte staat handelt dus niet in het belang van het volk maar uit eigenbelang, hierdoor verliest het volk het vertrouwen in de staat. *‘Corruptie impliceert schending van vertrouwen’*⁶, laat Carvajal (1998:3) vervolgens weten, dit brengt een instabiele situatie met zich mee voor burgers. De bescherming en veiligheid van burgers komt in het geding waar dat binnen een staat op de eerste plaats zou moeten staan. Je zou ervan uit kunnen gaan dat de zwakkeren der samenleving, die bescherming het meest nodig hebben, het eerst de dupe worden van corruptie, zoals Pettersson ook al impliceerde. Het tekort aan vertrouwen en de daarbij komende onzekerheid kan gezien worden als een bepaalde mate van armoede binnen de *human security* benadering. Als er sprake is van uitsluiting van de samenleving zorgt dat voor onzekerheden voor de uitgesloten personen, zij hebben niet de zekerheid van toegang tot gezondheidszorg, educatie of andere sociale voorzieningen. Een corrupte staat kan door het handelen uit eigenbelang dus de ontwikkeling van het land en haar burgers in de weg staan.

De *human security* benadering kan in dit onderzoek door verschillende aspecten van armoede te categoriseren een beeld geven van de situatie in een gemeenschap in Guatemala en zal op die manier bijdragen aan het begrip van de situatie in het gemeenschapsleven.

⁴ *‘Corruption effectively closes the doors for those who are without resources.’*

⁵ *‘The abuse of a public office for private benefit.’*

⁶ *‘Corruption implies betrayal of trust.’*

Onderzoek naar ervaringen en *agency*

Onderzoek doen naar ervaringen van individuen is geen makkelijke taak, zeker niet als het gaat om ervaringen van angst en onzekerheid. Mensen praten in de regel niet openlijk over hun angsten en onzekerheden en je kunt niet altijd aan personen *zien* of zij zich angstig of onzeker voelen. Zoals Greene beschrijft; *'Angst, zoals pijn, kan heel erg aanwezig zijn voor de persoon die het ervaart, maar het kan amper waarneembaar zijn voor personen die deze angst niet ervaren.'* (Greene, 1994:230)⁷ Angst of onzekerheid is dus niet altijd observeerbaar. De ervaringen van mensen, bijvoorbeeld het ervaren van armoede, kunnen van invloed zijn op de overlevingsstrategieën die zij in het dagelijks leven toepassen en de manier waarop zij gebruik maken van *agency*. *Agency* kan gezien worden als de mogelijkheid van elk individu of elke groep om met eigen capaciteiten bepaalde dingen of gebeurtenissen te beïnvloeden en daarmee te verbeteren (Allen&Thomas, 2000:189). De ontdekking van de kracht van *agency* van een individu kan zorgen voor vooruitgang en men kan inzien dat het eigen handelen invloed kan hebben op het leven van een individu en het gemeenschapsleven. Collectieve activiteiten zijn creatieve activiteiten vanwege het mechanisme van collectief leren binnen een gemeenschap. Individuele ontdekkingen en ontwikkelingen worden gedeeld binnen de gemeenschap en opgenomen in het systeem van de samenleving. Hieruit voortkomend kun je stellen dat alle veranderingen binnen een samenleving voortkomen vanuit menselijke zoektochten en creativiteit (Sztompka, 1994:196). De ultieme '*motor of change*' is de kracht van *agency* van individuen en sociale collectiviteit (Sztompka, 1994:200).

Agency kan dus een rol spelen bij ervaringen van uitsluiting, zoals uitsluiting van land. De ervaring van landloosheid kan leiden tot het inzetten van *agency* om deze mate van armoede tegen te gaan en in het bezit van land te komen. Hieronder volgt een paragraaf over landloosheid en landbezit.

Landloosheid en Landbezit

"Een boer zonder land is een boer zonder rust!" (Bailliet, 2000:189)⁸ Hieruit blijkt dat het bezit van land voor boeren in Guatemala van groot belang is, ze ontlene een groot deel van hun identiteit aan het feit dat zij boer zijn en daar is landbezit een onderdeel van. Landbezit is de verdeling van eigendom en het recht op gebruik van land en water onder personen of groepen in een samenleving. Deze definitie omvat alle manieren van landbezit, ook de informele manier waaronder bezet land valt (Barraclough, 1973:13). Landloosheid kan voor boeren een pijnlijke zaak zijn. Er zijn ook boeren die in dienst voor een grootgrondbezitter werken en als nog landloos zijn, maar in

⁷ *'Fear, like pain, is overwhelmingly present to the person experiencing it, but it may be barely perceptible to anyone else and almost defies objectification'*

⁸ *"A campesino without land is a campesino without peace!"* Citaat veel gehoord in protesten om landbeleid in Guatemala.

beide gevallen heeft de landloosheid of het bezit van land invloed op de manier van werken en leven van de betreffende boer. De economische situatie van een boer is zeer afhankelijk van het al dan niet bezitten van land en als boeren geen mogelijkheid tot toegang tot land hebben is er sprake van uitsluiting, wat ongelijkheid met zich meebrengt. Op het platteland van Latijns Amerika is de ongelijkheid van inkomen heel groot en daarmee ook de armoede. Deze ongelijkheid komt grotendeels voort uit het ongelijk verdeeld zijn van land onder de bevolking (Reynolds, 1996:40). De grootgrondbezitters hebben over het algemeen veel macht en zullen er alles aan doen om het land dat zij bezitten in handen te houden ten koste van de arme boeren (Reynolds, 1996:42). Uit verschillende bronnen (Reynolds, 1996; Skyner, 2003) komt naar voren dat het privatiseren van land vergaande gevolgen kan hebben voor kleinschalige boeren. Land wordt 'schaarser' en de toegang tot land daarmee moeilijker. De sociale uitsluiting en economisch zwakke positie van landloze boeren zorgt er dus voor dat het bezit van land van groot belang is in hun leven. Zoals Velasques Nimatuj in haar boek al naar voren laat komen is niet alleen het economische aspect van landbezit van belang maar is het gevoel van eigenwaarde hier ook van afhankelijk (Velásquez Nimatuj, 2008). In Latijns Amerika zien veel boeren land als een '*geschenk van god*' en zien het als een logisch vervolg dat zij daarmee ook recht hebben op toegang tot land (Karriem, 2009:319).

Guillermo Perry, econoom voor de bank van Latijns Amerika zegt dat alleen het verdelen van land of toegang tot land, onder arme boeren de rurale armoede niet zal wegnemen, hij ziet de oplossing in betere educatie in rurale gebieden en het verbeteren van de infrastructuur om zo de arbeid mobieler te maken (Economist, 2005:38). Landbezit is dus belangrijk maar kan niet los gezien worden van de ontwikkeling van andere aspecten in rurale gebieden.

In heel Latijns Amerika staan organisaties op die vechten voor toegang tot land voor landloze boeren (Karriem, 2009:320). Hieruit kan opgemaakt worden dat het al dan niet bezitten van land leeft onder de bevolking en het een groot voordeel voor de boeren is om eigen land te bezitten. Het vechten voor toegang tot land is niet alleen bedoeld om de levensstandaard van boeren te verhogen, maar wordt ook gezien in een bredere context van verandering, men vecht ook voor een verandering in het heersende landbeleid in veel Latijns Amerikaanse landen (Karriem, 2009: 320). In dit onderzoek zal gekeken worden naar de overgang van landloosheid naar het bezit van land, het gevecht wat daarbij gevoerd wordt en de betekenis van land voor boeren in Guatemala.

2. Context van het onderzoeksgebied

Landloosheid en Landbezit binnen Guatemala

'Conflicten rondom landbezit zijn zo oud als de Europese kolonisering en sinds de komst van de Europeanen in 1492, is grondbezit in veel Latijns Amerikaanse landen erg gecentraliseerd. Deze centralisatie veroorzaakt problemen als armoede, extreme urbanisatie, werkloosheid en afbraak van de natuur.' (Pettersson, 2006:1)⁹ Duidelijk wordt door dit citaat dat conflicten rondom landverdeling en landbezit binnen Latijns Amerika al ver terug de geschiedenis in gaan. Het nationaal centraliseren van het landbeleid heeft voor de bevolking in veel Latijns Amerikaanse landen vergaande gevolgen. Het is daarom van belang om een beeld te schetsen van de algemene geschiedenis van de verdeling van land in Guatemala, om de situatie van boeren in Guatemala in hun context te kunnen plaatsen.

In de inleiding is al genoemd dat de verdeling van land in Guatemala zeer ongelijk is. Na de kolonisering van het land door de Spanjaarden rond 1820 ontstonden twee takken van landbouw. De grootschalige landbouw die bedoeld is voor export, deze tak is gemoderniseerd en erg productiegericht. Vaak is deze tak in het beheer van *ladinos*, die afstammen van een mengeling van de inheemse bevolking van Guatemala en de Spanjaarden (Berger, 1992:5). In dienst van deze tak werken veel arme boeren voor vaak lage lonen. Aan de andere kant heb je de kleinschalige, inheemse boeren die voor eigen gebruik en de lokale markt produceren. Deze tak wordt gekenmerkt door een lage productie en armoede. Door deze tweedeling ontstaat er een spanning tussen de grote bedrijven en de arme boeren. Deze spanning uit zich in conflicten die gepaard gaan met geweld, instabiliteit en sociale en politieke regressie, en grote onzekerheid in het dagelijks leven van deze boeren (Garoz & Gauster, 2005:1).

Na het tekenen van de vredesakkoorden aan het eind van de burgeroorlog in 1996 werd duidelijk dat het beleid van de staat, ten opzichte van landverdeling, gefaald had en er werd een nieuw beleid, afkomstig van de Wereldbank, aangereikt; het *'market assisted land reform'*. Dit beleid ging er op een liberale manier van uit dat de markt zelf de landverdeling beter kon regelen dan de staat dat zou doen. Vanwege dit beleid bood de staat de boeren geen bescherming tegen economische tegenslagen en van *protective capabilities*, bescherming tegen economische tegenslagen, was nog steeds geen sprake. De boeren waren op zichzelf aangewezen. Binnen het *market assisted land reform* werd ook FONTIERRAS opgericht. FONTIERRAS is een landfonds in Guatemala dat door de staat werd opgesteld en het moest door dit fonds makkelijker worden voor boeren om toegang te krijgen tot land en moest zo ook de rurale armoede te verminderen. Het fonds

⁹ *'Conflicts about land in Latin America is as old as the European colonization and since the arrival of the Europeans in 1492, land tenure has been very centralized in many Latin American countries. This centralization causes a number of problems: poverty, extreme urbanization, unemployment and environmental degradation.'*

biedt leningen aan boeren om land te kopen dat op de markt wordt aangeboden, zo zou de landhervorming vanzelf moeten gaan (Garoz & Gauster, 2005:5). Landhervorming is het op grote schaal herverdelen van land ten gunste van kleinschalige boeren en landarbeiders, binnen Guatemala is deze landhervorming niet volledig gelukt. Er zijn maar weinig boeren die via FONTIERRAS een lening hebben ontvangen en dus van het fonds geprofiteerd hebben (Barraclough 1973 p. 33). FONTIERRAS faalde en de boeren in Guatemala waren op zichzelf aangewezen, ze werden niet beschermd tegen economische tegenslagen en hadden te maken met grootgrondbezitters waar ze regelmatig mee in conflict kwamen vanwege zwaar werk en lage lonen. Wederom worden boeren in Guatemala niet door de staat beschermd tegen conflicten en uitbuiting. Binnen de *human security* benadering kan er in deze situatie gesproken worden van een tekort aan *economic* en *protective capabilities* en is er dus sprake van armoede.

Na het 36 jaar durende conflict kwamen veel Guatemalteekse vluchtelingen terug naar hun woongebied om er veelal achter te komen dat hun land door anderen was ingenomen. Dit zorgt tot op de dag van vandaag voor conflicten over het bezit van land en eigendomsrecht. De regering van Guatemala is nog niet in staat geweest deze problemen op te lossen (Bailliet, 2000:189). Geschat wordt dat 316.000 families in Guatemala op zoek zijn naar land en er is te weinig publiek eigendom om aan deze vraag te voldoen (Garoz & Gauster, 2005:6-7). Het aan hun lot overlaten van mensen zonder inkomsten of eigendommen wijst op een ernstige mate van armoede, en in deze situatie faalt de staat erin zijn burgers te beschermen tegen armoede zoals onveiligheid en onzekerheid van inkomen. Deze mensen behoren tot een kwetsbare groep in de samenleving en zoals Petterson al beschrijft zijn zij extra gevoelig voor corruptie (Petterson, 2006:23). De hoge mate van corruptie binnen de staat in Guatemala (CPI, 2008)¹⁰ betekent dat er vanuit de bevolking weinig tot geen vertrouwen in de staat is (Carvajal, 1998:3) en dat ook het beleid dat zij voeren met betrekking tot land weinig vertrouwen wekt bij boeren. Het is noodzakelijk dat dit corrupte beleid, waarbij grootgrondbezitters privileges geboden wordt, maar waarbij veel boeren in Guatemala aan hun lot overgelaten worden, doorbroken wordt om de verdeling van land een eerlijk proces te laten zijn en iedereen gelijke kansen te geven.

'Zonder staatsgestuurde landonteigening en herverdeling van dit land is het onmogelijk om de feodale structuur die in Guatemala bestaat te doorbreken.' (Garoz & Gauster, 200:13)¹¹ Dit wil zeggen dat de rol van de Guatemalteekse staat in het proces van verdeling en reorganisatie van land van groot belang is om de eerder genoemde conflicten tussen grootgrondbezitters en kleinschalige boeren op te lossen. Waar men met het *marked assisted land reform* de markt hun werking wilde laten doen, blijkt dat de rol van de staat juist erg belangrijk is bij het tot ontwikkeling brengen van

¹⁰ Bron: Corruption Perception Index 2008

¹¹ *'Without state expropriation and redistribution, it is impossible to break the feudal structure that exists in Guatemala.'*

de herverdeling van land ten gunste van arme boeren. Het *marked assisted land reform* gaf grootgrondbezitters de ruimte land in te nemen waar de arme boeren daar niet de kans voor kregen. De staat moet arme boeren beschermen tegen de soms harde werkelijkheid van de economie (*economic capabilities*) en meer opkomen voor de zwakkeren in de samenleving (*protective capabilities*), waardoor ook het vertrouwen in de staat zal groeien.

In 2002 waren binnen Guatemala de eerste kenmerken te signaleren van de wereldwijde daling van de koffieprijzen sinds 1999. Het bruto nationaal product ging omlaag en had extreme armoede in rurale gebieden tot gevolg. De daling van de koffieprijzen resulteerde in 2002 en 2003 in een nationale koffiecrisis die vele boeren in Guatemala zou raken (Velásques Nimatuj, 2008:39). Het zaaien, oogsten en verwerken van koffie verschaft in Guatemala per jaar meer dan anderhalf miljoen mensen werk en het neemt zeker 5% van de totale nationale productie voor zijn rekening, men kan er dus vanuit gaan dat de daling van de koffieprijzen van grote invloed was op deze mensen. Er was geen zekerheid van werk en de lonen daalde drastisch (Velásques Nimatuj, 2008:74). De regering van Guatemala was wederom niet in staat de crisis op te lossen en er werd hevig gedemonstreerd door groepen boeren die op zoek waren naar land en streken voor naleving van hun rechten. De regering negeerde sommige bevolkingsgroepen en de oplopende wanhoop resulteert in 2002 en 2003 in de bezetting van meer dan 100 *finca's* in het hele land. Duizenden families zien dit als hun laatste redmiddel om niet van de honger om te komen (Velásques Nimatuj, 2008:37).

In Guatemala werden boeren uitgesloten van bepaalde zaken in de samenleving zoals het recht op werk en een normaal inkomen, een veilig dak boven het hoofd en toegang tot gezondheidszorg. Omdat de staat in eerste instantie geen gehoor gaf aan de 'noodkreten' van de boeren, besloten zij hun eigen capaciteiten te bundelen en van hun *agency* gebruik te maken door middel van het bezetten van *finca's*. '*De boeren hebben de 'finca's' niet bezet om het institutionele systeem te schenden maar om reacties los te maken over de agrarische noodsituatie.*' (Velásques Nimatuj, 2008:78)¹² Velásquez laat in dit citaat letterlijk naar voren komen dat met het bezetten van de *finca's* de boeren een noodkreet uitten. Het onder druk zetten van de staat was niet hun doel maar het leek op dat punt de enige overgebleven optie op staatshulp in de crisis. Tot dan toe hadden de boeren nog geen steun van de staat gekregen. Er werd de boeren geen kans geboden uit hun miserabele toestand te ontsnappen, de *protective-*, *economic-* en ook *human capabilities* van de boeren leken niet te bestaan. De *human capabilities* hebben betrekking op de toegang tot gezondheidszorg en educatie, door de materiële armoede en het ontbreken van inkomsten hadden de boeren geen geld voor gezondheidszorg en om hun kinderen naar school te laten gaan.

¹² '*Los campesinos tomaron las fincas no para violar el sistema institucional, sino para hacer que funcionara y creara respuestas ante la emergencia agraria.*'

Na jarenlange onderdrukking en uitsluiting van land is het bezetten van een *finca* wat de onderzoekspopulatie van dit onderzoek ook heeft gedaan. De drie hoofdstukken die hierop volgen zullen de empirische gegevens van het veldwerk worden beschreven en zo zal gezocht worden naar de betekenis van landbezit voor boeren in een gemeenschap in Guatemala..

3. 'La unica solución'

Inleiding

Aan de rand van de hooglanden van Guatemala, op een (voorheen) bezette *finca*, genaamd La Florida, ten zuidwesten van Quetzaltenango, leeft de gemeenschap die de onderzoekspopulatie van dit onderzoek vormt. De eigenaar van deze *finca* ging in 1994 failliet, het landgoed kwam in handen van Bancafé en heeft sindsdien braak gelegen. In 2002 besluit een aantal landloze boeren zich te organiseren binnen de in de jaren 80 opgerichte organisatie SCIDECO¹³ en de *finca* te bezetten. De staat maakt het de gemeenschap in 2005 mogelijk om op basis van een lening de gemeenschap op te kopen van Bancafé, zij zullen in acht jaar deze lening af moeten betalen (Micheal, 2006:3). In 2008 krijgen de boeren te horen dat het land hen cadeau wordt gedaan en zij dus van de lening verlost zijn. In dit hoofdstuk wordt uiteengezet wat er vooraf ging aan de bezetting en hoe de situatie van de boeren in die tijd was. Vervolgens wordt beschreven hoe zij overgingen tot bezetten van een landgoed en hoe deze bezetting verliep.

Het verleden van de boeren

De boeren die tegenwoordig in La Florida wonen werkten in het verleden voor grootgrondbezitters, en de omstandigheden op deze *fincas* waren slecht vertelt Lorenzo, een man van tegen de zestig die zijn hele leven als boer in dienst van anderen heeft gewerkt. Het verhaal van Lorenzo is tekenend voor alle inwoners van La Florida, geen van hen heeft in het verleden land bezeten en zij werkten hard voor *patrones* (grootgrondbezitters) tegen lage lonen. Het kwam ook voor dat een opzichter in dienst van een grootgrondbezitter het verrichtte werk afkeurde en de boeren niet werden uitbetaald, er was dus sprake van schending van de mensenrechten.¹⁴ Emilia, de dochter van Lorenzo, is een slimme vrouw van midden dertig die jarenlang in dienst was van een grootgrondbezitter, nadat haar man stierf moest ze alleen voor haar kinderen zorgen. Ze vertelt dat er geen vrijheid was in de *finca*'s en dat ze van de grootgrondbezitter waar ze voor werkte niets mocht.¹⁵ Ook de jonge vader Pascual maakt duidelijk dat van vrijheid niet gesproken kon worden in de *finca* waar hij voorheen werkteen woonde, "*Ik mocht niet zelf bepalen waar ik liep en mijn kinderen konden nergens spelen.*"¹⁶ Juana, alleenstaande moeder van zeven kinderen, vertelt dat haar leven vóór La Florida erg zwaar was, ook haar kinderen hadden niet de vrijheid om te spelen. Ze was niet in staat om te werken én voor haar kleine kinderen te zorgen, het leven was hard en

¹³ Sociedad Civil para el Desarrollo de Colimba

¹⁴ Interview Lorenzo 2 maart 2009

¹⁵ Interview Emilia 5 maart 2009

¹⁶ Interview Pascual 10 maart 2009

niemand keek naar haar om.¹⁷

Vilma en Rene, een jong echtpaar met drie kleine kindjes, vertelden mij dat ze voor de bezetting van La Florida met de familie van Rene in een klein huisje woonde waar geen land bij zat om eten op te verbouwen. Ze woonden met teveel mensen in een kleine ruimte maar hadden geen andere opties voordat Virgilio, grondlegger van SCIDECO, met hen kwam praten over de mogelijkheid van het bezetten van een *finca* in de regio.¹⁸

FONTIERRAS, het fonds wat na de vredesakkoorden in 1996 was opgericht om toegang tot land voor boeren mogelijk te maken, faalde eind jaren 90. Esteban zegt dat er niks terecht kwam van de doelstelling van het fonds, hij vervolgt; *“in die tijd waren er geen wetten voor de armen en hun rechten werden niet nagekomen, grootgrondbezitters konden hun gang gaan en buiten op grote schaal arme boeren uit!”*¹⁹ Esteban maakt deel uit van een grote familie en zijn vier broers wonen tegenwoordig allemaal in La Florida, de broers vertellen afzonderlijk van elkaar dat ze het zat waren uitgebuit te worden door een grootgrondbezitter op een *finca*, het werk was te zwaar en het salaris te laag.²⁰

“Op een privé-finca werk je voor een ander en daar zul je als arbeider geen toekomst mee opbouwen”, vindt Lorenzo.²¹ Het bezitten van eigen land wordt door de boeren gezien als een kans op een betere toekomst. Alle inwoners van La Florida woonden voorheen op een privé-*finca* in kleine huizen, waar ze geen land bezaten. Voor veel van hen was het in bezit zijn van eigen land vóór de bezetting een droombeeld. Het zou hun leven drastisch kunnen veranderen omdat zij de volledige controle zouden hebben over hun eigen leven, iedereen had de verwachting dat het hen meer vrijheid zou geven.²² Meer vrijheid om te gaan en staan waar men dat wil en de vrijheid om zelf te bepalen wat er op het land verbouwd wordt.

Vilma is een lieve vrouw van 25 jaar die een goede toekomst voor haar kinderen het belangrijkste vindt. In het bezetten van een *finca* ziet zij een mogelijkheid tot verbetering van de toekomst van haar kinderen. *“Het leven in La Florida is beter dan voorheen en zal nog beter worden”*, laat Vilma weten als er gevraagd wordt naar haar verwachtingen over het leven op La Florida.²³ Alle huidige inwoners van La Florida zeggen dat de toekomst van hun kinderen de belangrijkste factor was om mee te doen aan de bezetting. Ze willen vooruitgang zien en zich kunnen ontwikkelen op eigen land, aldus Lorenzo.

De boeren in La Florida hebben in het verleden te maken gehad met een bepaalde mate van

¹⁷ Interview Juana 11 maart 2009

¹⁸ Interview Vilma 11 maart 2009

¹⁹ Interview Esteban 31 maart 2009

²⁰ Interview Esteban 31 maart/Interview Pascual 10 maart/ Interview Dionisio 13 april 2009

²¹ Interview Lorenzo 2 maart 2009

²² Antwoord van alle respondenten op de vraag wat hun verwachting was van het leven op bezet land.

²³ Interview Vilma 11 maart 2009

uitsluiting doordat ze geen toegang hadden tot land. Deze uitsluiting had als gevolg dat men geen zekerheid op werk en inkomen had en dus armoede en onzekerheid met zich meebracht. Er is in de jaren 90 binnen de Guatemalteekse staat geen effectieve manier gevonden om arme boeren de mogelijkheid tot toegang tot land te geven waardoor de boeren voor henzelf op moesten komen. De armoede en uitbuiting die de boeren uit La Florida ervoeren was geen zeldzame ervaring. Velásquez Nimatuj laat in haar boek zien dat in heel Guatemala vergelijkbare situaties waarneembaar waren (2008:22), wat betekent dat boeren in Guatemala op grote schaal te maken hebben gehad met armoede.

Koffiecrisis

De koffiecrisis was voor de situatie waarin de boeren leefden de druppel die de emmer deed overlopen. Door deze crisis hadden de boeren uit La Florida niet meer de zekerheid op werk, de grootgrondbezitters hadden namelijk niet genoeg geld om arbeiders te betalen. Het was voor de boeren afwachten of er werk voor hen was en hun inkomsten waren hiervan afhankelijk. De onzekerheid van inkomsten die de boeren in deze tijd ervoeren was onacceptabel. *“Toen de regering de grootgrondbezitters tegemoet kwam in hun verlies van inkomsten door de crisis maar wij (boeren) in de steek werden gelaten, werd er op grote schaal gedemonstreerd en geprotesteerd”*, vertelt Esteban, de huidige president van La Florida.²⁴ In deze tijd begon men zich ook binnen SCIDECO te organiseren om de rechten van de boeren te verdedigen en om naar een oplossing voor deze onhoudbare situatie te zoeken. Mensen hadden simpelweg geen geld om eten te kopen en ondervoeding was geen zeldzaam fenomeen.²⁵ Virgilio laat weten dat de boeren en hun families, die lid van SCIDECO waren, in 2002 erg geraakt werden door de koffiecrisis en dat het steeds duidelijker werd dat de situatie moest veranderen, men had minder werk en daardoor minder eten.²⁶ De staat deed tot dan toe weinig tot niets voor de arme boeren, Esteban vertelt dat er een lang en moeizaam gevecht aan de bezetting vooraf ging. Hij vervolgt: *“De staat van Guatemala kon niet voorzien in de behoeften van de armen, en die behoeften waren groot!”*²⁷ Veel boeren voelden zich aan hun lot overgelaten. Esteban, Lorenzo en vele anderen voerden al vanaf de jaren 80 een strijd voor toegang tot land en verbetering van de levensstandaard van boeren, tot op dat moment zonder resultaat. Abel, een slimme man met zes dochters, zegt over deze periode dat grootgrondbezitters de boeren erg dwars zaten, ze accepteerde vakbonden niet en het was gevaarlijk om je te organiseren. Tóch heeft hij het risico genomen, en om zijn woorden kracht bij te zetten zegt

²⁴ Interview Esteban 31 maart 2009

²⁵ Interview Virgilio 18 maart 2009

²⁶ Interview Virgilio 18 maart 2009

²⁷ *‘El estado de Guatemala no cubre la necesidad del pobre y la necesidad era grande!’* Interview 31 maart 2009

hij: “Ik sterf liever vechtende tegen onrecht, dan dat ik sterf van de honger!”²⁸

Binnen de *human security* benadering van armoede is er in de situatie van de boeren een grote mate van armoede te constateren. Vanuit verschillende dimensies van deze benadering kan gekeken worden naar de verschillende aspecten van armoede. De boeren uit La Florida hebben vóór de bezetting vooral te maken gehad met een tekort aan *economic capabilities* en *human capabilities*. Door de koffiecrisis zijn de boeren terecht gekomen in een economisch onzekere situatie en worden hierin niet bijgestaan door de staat, we kunnen hier dus spreken van armoede vanuit de economische dimensie. Ook de toegang tot onderwijs en gezondheidszorg is door de economische crisis geen zekerheid meer voor de boeren en dit draagt bij aan een bepaalde mate van armoede. Overkoepelend is hier de onzekerheid die de boeren op vele vlakken van hun leven ervaren; geen zekerheid van werk en inkomen waardoor ze kwetsbaar zijn en ook geen zekerheid op behoud van hun eigendommen hebben (*asset vulnerability*). Ze gaan deze onzekerheden te lijf door middel van de bezetting. Ze zien in dat als ze verbetering in hun leven willen, dat zij hier zelf voor moeten vechten. Het organiseren binnen SCEDECO en het ondernemen van actie als hen onrecht wordt aangedaan laat zien dat de boeren inzien dat zij tot op zekere hoogte hun leven zelf bepalen en de capaciteiten bezitten om uit de moeilijke situatie te stappen, zij tonen hiermee aan gebruik te maken van hun *agency*.

Organiseren

Doordat de boeren in Guatemala hard getroffen werden door de koffiecrisis in 2002 en 2003 zijn er talloze organisaties ontstaan waaronder SCIDECO. SCIDECO is een organisatie die opkomt voor de rechten van boeren en toegang tot land binnen de regio Colomba. Binnen SCIDECO zijn Virgilio en Esteban de leidende figuren die vanaf het begin aan het hoofd hebben gestaan van de organisatie. Het zijn beide slimme mannen van middelbare leeftijd die met veel overtuiging kunnen praten over hun idealen. Virgilio is de persoon die de meeste inwoners van La Florida bij de bezetting betrokken heeft en die ook een leidende rol heeft gespeeld tijdens de bezetting.²⁹ Binnen SCIDECO is het idee voor de bezetting van een *finca* ontstaan om zo toegang tot land mogelijk te maken voor arme boeren. Virgilio vertelt dat ze zijn begonnen vanuit het idee dat er voor de boeren op sociaal, politiek en economisch vlak een beter leven gecreëerd moest worden, hij zegt hierover: “De kwaliteit van het leven van de boeren moest verbeterd worden.”³⁰ De leden van SCIDECO bestaan uit boeren die in verschillende privé-*finca*'s voor een grootgrondbezitter werkten in de regio Colomba.

Het idee voor de bezetting van La Florida is ontstaan vanuit de ontevredenheid die er

²⁸ Interview Abel 2 april 2009

²⁹ Interview Vilma 11 maart/ Interview Fidelino 16 maart 2009/ Interview Abel 2 april 2009

³⁰ Interview Virgilio 18 maart 2009

bestond over de manier waarop er met de boeren omgegaan werd door de grootgrondbezitters en de regering die de boeren ook geen steun gaf in de moeilijke tijd van de koffiecrisis, laten Virgilio en Esteban weten, ze zijn al jaren erg betrokken bij het welzijn van boeren.³¹

Volgens Lorenzo was het bezetten van La Florida '*la unica solucion*' (de enige oplossing) voor de situatie.³² De bezetting zou naast een oplossing voor de situatie van de boeren ook een signaal naar de staat af moeten geven dat ze eindelijk iets voor de boeren in het land moesten doen. Nadat men rond de tafel was gaan zitten en tot de beslissing was gekomen dat het bezetten van een *finca* een oplossing voor de situatie kon zijn, is men overgegaan tot de voorbereidingen. Er werd in de regio gezocht naar een verlaten *finca* en zo kwam men bij La Florida, die sinds 1994 niet meer in gebruik was, vertelt Esteban.³³ Een aantal boeren die voorheen op het land van de voormalig eigenaar van La Florida werkten, hadden de afspraak met Bancafé dat zij nog in de huizen van het landgoed mochten wonen, zonder het land te bewerken, tot het landgoed verkocht zou worden. Het land was dus 'verlaten' door de eigenaar en was te koop.

Het organiseren van de boeren binnen SCIDECO laat zien dat zij hun krachten bundelen, ze vormen als gemeenschap een sociaal netwerk en staan met elkaar sterker dan als individu (Mendez Nelson, 1999:40). Het bezetten van een *finca* is alleen als groep mogelijk. Door het vormen van een gemeenschap vergroten de boeren dus hun *socio-cultural capabilities* en bouwen sociaal kapitaal op. Ook zorgt deze collectiviteit voor het delen van kennis onderling, wat de kracht van de gemeenschap vergroot (Sztompka, 1994:200).

De bezetting

Op 11 oktober 2002 om 4 uur in de morgen gaan ongeveer 50 families op weg om over te gaan op '*la ocupación pacífica*'³⁴, herinnert Esteban zich. Met kinderen, honden en kippen betreden de boeren het landgoed om zich voorlopig aan de rand van de *finca* te vestigen. Het is een spannende gebeurtenis want men heeft geen idee hoe de omgeving op de bezetting gaat reageren. Vilma vertelt dat ze wel eens bang was dat de omgeving hen voor guerrilla aan zou zien en verschillende andere inwoners van La Florida delen dat gevoel, maar Lorenzo zegt dat ze boeren op zoek naar land waren, en geen guerrilla.³⁵ Er zijn, volgens Rene en Dionisio, tijdens de bezetting geen rechtstreekse dreigementen naar de bezetters geuit en direct gevaar was dus niet aan de orde.³⁶ Na het betreden van het land maken de boeren zich klaar voor de onderhandelingen die zullen volgen om zo hun doel te kunnen bereiken.

³¹ Interview Virgilio 18 maart/ Interview Esteban 31 maart 2009

³² Interview Lorenzo 2 maart 2009

³³ Interview Esteban 31 maart 2009

³⁴ 'de vreedzame bezetting' Interview Esteban 31 maart 2009

³⁵ Interview Lorenzo 2 maart 2009

³⁶ Interview Vilma 11 maart 2009/Rene 7 april/ Virgilio 13 april/ Dionisio 13 april/ Interview Lorenzo 26 maart 2009

Het bezetten van een stuk land kan gezien worden als een overlevingsstrategie, omdat de boeren op deze manier zoeken naar een oplossing voor de heersende armoede. Binnen deze strategie maken de boeren gebruik van *agency* en laten zij zien dat ze in staat zijn de situatie op een positieve manier te beïnvloeden. Sztompka (1994: 196) stelt dat individuele ontwikkelingen een positieve invloed kunnen hebben op een groep of gemeenschap. Dit idee is ook van toepassing op de inwoners van La Florida. Uit de collectieve manier van samenwerken blijkt dat ervaringen worden gedeeld binnen de gemeenschappen men dus van elkaar leert.

Het moment van bezetten is een doorslag geweest voor de boeren, maar ondanks dat ze nu op het land leven is het gevecht van overleven nog niet voorbij. De ervaringen en overlevingsstrategieën van de boeren gedurende de bezettingstijd, zullen in het volgende hoofdstuk uiteengezet worden.

4. 'La ocupación pacífica'

Inleiding

Het land is bereikt en de boeren hebben het werken voor grootgrondbezitters achter zich gelaten. Het is een stap in de goede richting maar het land is officieel nog niet van de boeren en voor hen ligt nog een lange weg om dit te bereiken. Alle informanten die de bezettingstijd hebben doorstaan vertelden dat het een zware tijd is geweest. Nieuwe onzekerheden over voedsel, gezondheidszorg en veiligheid ontstonden toen het land eenmaal bezet was en de boeren hadden weinig middelen om te overleven. Toch is het hen gelukt die tijd door te komen en leven zij nu nog op La Florida. In dit hoofdstuk wordt een beeld geschetst van de bezettingstijd en de verschillende onzekerheden die daarbij kwamen kijken. Aansluitend wordt gekeken welke overlevingsstrategieën de boeren hierbij gebruikten en hoe zij het voor elkaar kregen de zware bezettingstijd het hoofd te bieden.

De onderhandelingen

Vrijwel direct na de bezetting hebben de boeren contact opgenomen met de bank die eigenaar van het landgoed was, Bancafé. Ze zijn meteen begonnen met onderhandelingen over de aankoop van het land. Rene en Virgilio vertellen hierover met nadruk, dat er geen sprake was van een dreiging tot uitzetting van het land omdat men meteen begon met de onderhandelingen met de bank.³⁷ Esteban vertelt dat er toch angst heerste onder de families om van het land gezet te worden omdat, volgens hem, het ongewoon is om een *finca* te bezetten in Guatemala.³⁸ Er was dus geen directe dreiging tot uitzetting, maar de situatie maakte de bezetters onzeker.

Bancafé stond open voor onderhandelingen en volgens Virgilio en Rene begreep de bank de situatie en '*nececidad*' (behoeften) van de boeren. De president van Bancafé wilde de boeren op het land laten wonen onder een aantal voorwaarden. "*De eerste voorwaarde was dat we bleven onderhandelen met de regering over het verkrijgen van een lening*", legt Virgilio uit, want het was duidelijk dat de boeren alleen het bedrag van zes en een half miljoen Quetzales niet bij elkaar konden brengen.³⁹ Ten tweede mochten ze het land niet bewerken. Rosaura, vrouw van Esteban, deelt graag alle kennis die zij heeft met eenieder die het wil horen. Ze vertelt over de tweede voorwaarde van Bancafé; "*we hadden het recht niet om ook maar één boom of plant aan te raken*"⁴⁰, dit maakte het de boeren moeilijk om aan voedsel te komen. Bancafé maakte duidelijk dat ze de onderhandelingen stop zouden zetten als de boeren het land aan zouden raken, aldus Rene en

³⁷ Interview Rene 7 april/ Interview Virgilio 13 april 2009

³⁸ Interview Esteban 31 maart 2009

³⁹ Interview Virgilio 13 april/ 2009 Interview Rene 7 april

⁴⁰ "*No tenemos ni un derecho de tocar ni un arbol.*" Interview Rosaura 4 april 2009

Dionisio.⁴¹ Omdat men bang was van het land gezet te worden hielden ze zich aan de afspraken met Bancafé en gingen in onderhandeling met de staat. Ze werden hierin bijgestaan door de nationale organisatie Plataforma Agraria, die hen hielp met het tactisch onderhandelen en de gesprekken die gevoerd werden met de bank en de staat. Clemente, een wat oudere, zachtaardige man noemt Plataforma Agraria de “*brug van de onderhandelingen*”⁴², omdat de organisatie bemiddelde tussen de boeren, de bank en de staat.

Het begin van de onderhandelingen viel in het regeringstijdperk van Alfonso Portillo. Rene vindt dat de regering in die periode corrupt was en geen hulp bood aan arme boeren. “*De bezetting was een drukmiddel tegen de staat om wat te doen voor vele landloze boeren binnen Guatemala*”, zegt hij. Journalisten kwamen de situatie in La Florida vastleggen en publicatie van die verslagen legde nog meer druk op de regering zodat zij genoodzaakt waren wat te doen aan de situatie, legt Rene uit over de omstandigheden destijds.⁴³

De onderhandelingen met president Alfonso Portillo verliepen, volgens Esteban, moeizaam en erg traag; na ruim anderhalf jaar was er nog geen overeenkomst tot stand gekomen. Vervolgens eindigde de termijn van Portillo en nam president Oscar Berger zijn plaats in. Dit vertraagde het proces van onderhandeling nog meer, Berger wist niets van de onderhandelingen tussen de boeren en Portillo.⁴⁴ Rene vertelt dat hij zijn vertrouwen in de staat ondertussen kwijt was geraakt en niet meer geloofde dat ze een lening los zouden krijgen. Maar Lorenzo, de vader van Rene, verzekerde hem dat God hun situatie zou overzien en hen zou helpen hun droom uit te laten komen.⁴⁵

Binnen het algemene beleid van de Guatemalteekse staat ten opzichte van landbezit werd er weinig voor de boeren gedaan. De staat werkte niet mee bij de onderhandelingen en na het opstappen van Portillo waren de documenten over de onderhandelingen rondom La Florida verdwenen en begon alles weer opnieuw. De corruptie waarvan hier sprake was werkte de boeren tegen en sloot hen lange tijd uit van landbezit. De reactie van de boeren op dit corrupte beleid laten zien dat zij het er niet bij laten zitten en vechten net zo hard totdat zij de situatie op een positieve manier beïnvloed hebben.

Hierna volgt nu een beschrijving van de situatie van de boeren ten tijde van de bezetting. De indeling per thema is op basis van interviews met de inwoners van La Florida tot stand gekomen, wat het belangrijkste voor hen was volgt eerst.

⁴¹ Interview Rene 7 april/ Interview Dionisio 13 april 2009

⁴² “*el puente de negociacion*” Interview Clemente 20 april 2009

⁴³ Interview Rene 7 april 2009

⁴⁴ Interview Esteban 31 maart 2009

⁴⁵ Interview Rene 7 april 2009

Voedsel

Omdat de boeren in la Florida gedurende de bezettingstijd de overeenkomst hadden niet het land te bewerken was het verbouwen van voedsel op het land dus niet mogelijk. Ook hadden zij geen inkomsten, geld om voedsel te kopen was er dus niet. Dionisio, jongste broer van Esteban en vader van vier kleine kinderen vertelt dat er weinig te eten was tijdens de bezetting. Lorenzo beaamt dit en spreekt zelfs van ondervoeding, het eten was niet gevarieerd en opgroeiende kinderen hebben meer voedingsstoffen nodig. Fidelino, schoonzoon van Augusto en vader van zeven kinderen is het eens met het feit dat er weinig eten was tijdens de bezetting, maar voegt daaraan toe dat er gedurende de jaren dat ze voor de grootgrondbezitters werkte óók te weinig eten was. In die zin was de bezettingstijd niet veel zwaarder dan het verleden.⁴⁶

Direct na de bezetting werden er verschillende commissies opgericht waaronder de *comision de alimentación*, een voedselcommissie. Het doel hiervan was het coördineren van de voedselhulp die binnenkwam om zo iedereen evenveel te eten te kunnen geven. Er werd besloten om in een collectieve keuken te koken voor alle personen in de gemeenschap zodat men er zeker van kon zijn dat het eten goed en eerlijk verdeeld werd. Rene en anderen met hem, kijken positief op deze manier van koken terug: *“Iedereen was gelijk, als ik bonen at, at iedereen bonen, als ik vlees at, at iedereen vlees, als er geen eten was, aten we allemaal niets!”*⁴⁷ De collectieve manier van koken was ook een manier om meer hulp aan te trekken want de manier van samenwerken sprak veel organisaties aan die vervolgens hulp boden. Weer tonen de boeren aan dat het vormen van een gemeenschap hen sterker maakt en een strategische manier van overleven is. Ook de centrale manier van het organiseren van de voedselverdeling zorgt voor een bepaalde mate van zekerheid die de armoede vermindert.

Virgilio vertelt dat de boeren, met subsidie van de staat, tijdens de bezetting een stuk land in een aangrenzende *finca* konden huren om daar maïs en bonen te verbouwen. Op deze manier, vervolgt hij, waren ze in staat een deel van hun voedselbehoefte te dekken, maar het was lang niet genoeg om van te kunnen leven.⁴⁸ De gemeenschap was daarom voor een groot deel afhankelijk van voedselhulp van landelijke organisaties van buitenaf. Clemente, een zachtaardige man die zelf de bezettingstijd niet heeft meegemaakt, vertelt over die periode dat de gemeenschap nog niet officieel geregistreerd stond en daarom (bijna) geen hulp van buitenlandse organisaties ontving.⁴⁹

Pastoral de la Tierra uit Quetzaltenango gaf de boeren wekelijks basisproducten om te overleven en onregelmatig kreeg de gemeenschap ook voedselhulp van andere Guatemalteekse

⁴⁶ Interview Dionisio 13 april/ Interview Lorenzo 2 maart/ Interview Fidelino 16 maart 2009

⁴⁷ Interview Rene 7 april 2009

⁴⁸ Interview Virgilio 13 april 2009

⁴⁹ Interview Clemente 20 maart 2009

organisaties.⁵⁰ Omdat een groot aantal boeren door de koffiecrisis getroffen werd en deze boeren weinig inkomsten en voedsel hadden zijn er vele lokale, regionale en nationale organisaties ontstaan die deze boeren bijstaan in hun basisbehoeften zoals voedsel en gezondheidszorg. De verschillende organisaties stellen dus een deel van de voedselbehoeften van de boeren uit La Florida veilig. Deze hulp geeft hen de zekerheid dat ze voorlopig genoeg te eten zullen hebben wat in zekere zin de mate van armoede omlaag brengt.

Gezondheid

Gezondheidszorg was schaars tijdens de bezetting, net als voor voedsel was de gemeenschap voor gezondheidszorg bijna volledig afhankelijk van hulp van organisaties. Medicijnen en gezondheidszorg zijn duur in Guatemala en de boeren hebben niet zo iets als een ziektekostenverzekering. De boeren hebben de hele bezettingstijd in hutjes van bamboe en plastic gewoond die weinig bescherming boden tegen insecten en het weer.⁵¹ 's Nachts in de winter kon het koud worden en door de slechte voeding was de weerstand van kinderen, maar ook van volwassenen, zeer slecht. Lorenzo vertelt dat er vele zieken waren en de natuur hen op de huid zat, hij vervolgt zijn verhaal door te vertellen dat er weinig kleren en dekens waren om hen te beschermen tegen de kou.⁵²

De hulp van organisaties was dus erg belangrijk voor de gemeenschap. Ook werd er een *comision de salud*, commissie voor gezondheid, opgericht direct na de bezetting. Deze commissie beheerde de hulp en/of medicijnen die door organisaties gedoneerd werden. Emilia behoorde tot deze commissie en vertelt dat ze tijdens de bezetting geld kregen van organisaties (*Pastoral de la Tierra*, katholieke kerk Colomba) om naar een arts te gaan als ze ziek waren.⁵³ Op deze manier hebben ze kunnen voorkomen dat er mensen ernstig ziek zijn geworden of zijn gestorven. “*Met dank aan God, zijn we er allemaal nog*”, aldus Vilma.⁵⁴ Emilia vertelt dat er tijdens de ruim 2 jarige bezetting twee keer artsen uit de Verenigde Staten langs zijn geweest om kleine ingrepen te doen zoals tanden trekken en oogmetingen, ook brachten ze medicijnen mee. Dit alles was georganiseerd door de organisatie *Sin Frontera*, vertelt Lorenzo, en was geheel gratis.⁵⁵

Verschillende inwoners van La Florida geloven in de werking van medicinale planten, op het landgoed groeien veel van deze planten. Tijdens de bezetting mochten ze het land echter niet aanraken, dus waren ze afhankelijk van de reguliere medicatie. Dankzij de gezondheidshulp die zij ontvingen van organisaties tijdens de bezetting hebben de bewoners hun verhaal na kunnen

⁵⁰ Interview Rene 7 april/ Rosaura 4 april/ Lorenzo 26 maart/ Emilia 31 maart 2009

⁵¹ Informeel gesprek Fidelino 26 februari/ Interview Lorenzo 2 maart/ Interview Vilma 11 maart 2009

⁵² Interview Lorenzo 2 maart 2009

⁵³ Interview Emilia 31 maart 2009

⁵⁴ Interview Vilma 11 maart 2009

⁵⁵ Interview Lorenzo 26 maart 2009/ Interview Emilia 31 maart 2009

vertellen. De toegang tot gezondheidszorg en medicatie zorgt ervoor dat de *human capabilities* van de boeren toenemen. Voorheen hadden zij helemaal geen geld om medicijnen te kopen en ontvingen zij ook weinig tot geen steun van organisaties. Sinds de bezetting en het collectief organiseren zijn hun activiteiten beloond door donaties van organisaties.

Veiligheid

Net als voor voedsel en gezondheidszorg werd direct na de bezetting een commissie opgericht voor het waarborgen van de veiligheid van de gemeenschap; *La comision de vigilancia*. Omdat na de bezetting meteen begonnen werd met onderhandelen was, zoals eerder genoemd, van een directe dreiging tot uitzetting door Bancafé geen sprake. Toch had de gemeenschap behoefte aan een commissie die op de veiligheid van de inwoners zou letten. Dionisio vertelt dat sommige mensen uit *finca's* in de regio negatieve reacties gaven op de bezetting en dit maakte sommige mensen in La Florida bang. Er heeft echter, volgens hem, nooit fysiek geweld plaatsgevonden rondom de bezetting, de negatieve reacties uit de omgeving bleven bij woorden.⁵⁶ Om de gemeenschap een gevoel van veiligheid te geven werd er tijdens de bezetting elke nacht door twee personen uit de gemeenschap gewaakt. Volgens Lorenzo was er geen directe aanleiding voor het waken, maar was het puur bedoeld voor het gevoel van veiligheid voor de families en ter voorkoming dat er iets zou kunnen gebeuren.⁵⁷

De interne veiligheid wordt in de gaten gehouden door de hele gemeenschap en er is een *Junta Directiva* (directie) opgericht om toe te zien op de naleving van het interne reglement. Dit reglement is opgesteld door de gehele gemeenschap en functioneerde volgens Rene en Dionisio tijdens de bezetting prima.⁵⁸ Doordat de gemeenschap zo klein was, tijdens de bezetting woonden er uiteindelijk tien tot twintig families, was de sociale controle erg groot, dit vergrootte de interne veiligheid want men kon elkaar in de gaten houden.⁵⁹

Ondanks dat er geen directe dreiging van geweld was, ervoeren de boeren toch een bepaalde mate van onzekerheid. Dit omdat ze op nieuw land gekomen waren en in een situatie waren beland waar ze nog niet eerder in hadden gezeten. De combinatie van een nieuwe omgeving en nieuwe ervaringen zorgden voor een gevoel van algehele onveiligheid. De *socio-cultural capabilities* van de gemeenschap kwamen hierbij in het geding want de gezinnen voelden zich niet veilig en de gemeenschap was nog fragiel. Door het nachtwaken probeert de gemeenschap het gevoel van kwetsbaarheid en onzekerheid te verminderen en zo beïnvloeden de boeren zelf op een positieve manier het leven op bezet land

⁵⁶ Interview Dionisio 13 april 2009

⁵⁷ Interview Lorenzo 26 maart 2009

⁵⁸ Interview Dionisio 13 april/ Interview Rene 7 april 2009

⁵⁹ Interview Rene 7 april 2009

Behuizing

De hutjes waar de boeren tijdens de bezetting verbleven zijn geen huizen te noemen. Gemaakt van bamboe en plastic boden ze amper bescherming tegen regen en kou en ook het koken in de collectieve keuken ging moeizaam op deze manier. Op het landgoed stonden nog huizen waar voorheen de boeren woonden die voor de voormalige eigenaar van la Florida werkten. Deze boeren hadden met Bancafé de overeenkomst dat zij, zolang er nog geen nieuwe eigenaar voor het land was, in de huisjes mochten blijven wonen. Vanwege deze reden was het voor de bezettende boeren niet mogelijk om deze huizen te betrekken bij de bezetting, maar moesten zij hun kamp opslaan aan de rand van het landgoed, vertelt Rene tijdens een wandeling over La Florida.⁶⁰ Omdat er geen geld was voor dure materialen gebruikte de boeren bamboe, wat veel in de omgeving groeit, en plastic om hutjes te bouwen. Foto's van die periode laten zien dat het hele kleine armoedige huisjes waren waar een gezin net inpaste.⁶¹ Ongedierte en regen werden niet tegengehouden door het plastic maar de boeren hadden simpelweg geen keus als ze de bezetting door wilden zetten. Voor meubels was geld noch plaats en bedden waren gemaakt van bamboe of men sliep op de grond. Matrassen waren heel zeldzaam.⁶² Na ruim een jaar op deze manier 'gekampeerd' te hebben kregen de boeren van Pastoral de la Tierra een donatie van tien golfplaten per gezin.⁶³ Hiermee werden de families in staat gesteld hun woonsituatie enigszins te verbeteren en regen buiten de deur te houden.

Investeren in de woningen was om twee redenen niet aan de orde, ten eerste was er geen geld voor en ten tweede wisten de boeren dat ze op den duur weer weg van die plek zouden gaan. Ofwel zouden ze terug moeten naar waar ze vandaan kwamen, of ze zouden verhuizen naar de huisjes waar nu nog de voormalig werknemers van de vorige eigenaar woonden, afhankelijk van hoe de onderhandelingen met de regering en Bancafé verliepen.

Sociale relaties

De organisatie SCIDECO heeft de bezettende families bij elkaar gebracht, hoewel de meeste gezinnen elkaar ook al kenden voor de bezetting. Familiebanden, actief zijn binnen SCIDECO en het wonen op dezelfde *finca* in het verleden zorgde ervoor dat bijna alle personen elkaar wel enigszins kenden toen de bezetting plaats vond. De tien tot twintig gezinnen waar de gemeenschap ten tijde van de bezetting uit bestond kon grofweg opgedeeld worden in twee families. De familie Perez, die bestaat uit president Esteban en zijn gezin, drie van zijn broers en hun gezinnen, oom Augusto en zijn dochter Araceli met haar gezin. Ten tweede de familie Ajca, met aan het hoofd vader Lorenzo en vrouw Dominga, dochter Emilia met haar gezin en zoon Rene met zijn gezin.

⁶⁰ Informeel gesprek Rene 9 april 2009

⁶¹ Foto's gezien bij bezoek aan oficina van SCIDECO, 18 maart 2009

⁶² Interviews Lorenzo 2 maart/ 26 maart 2009

⁶³ Interview Rene 7 april/ Informeel gesprek Lorenzo 5 april 2009

Daarnaast nog wat 'losse' gezinnen, onduidelijk is hoeveel precies want er kwamen en gingen ook een hoop mensen gedurende de bezetting.⁶⁴ Esteban geeft aan dat de onderlinge solidariteit erg groot was tijdens de bezetting en vindt dat een zeer positief aspect van de bezetting.⁶⁵ Het collectief koken laat zien dat men bereid was samen te werken om zo de voedselzekerheid te vergroten. Kinderen gingen op den duur in een aangrenzende *finca* naar school en elke dag bracht een andere ouder hen hier naar toe, zo hielp men elkaar met dagelijkse dingen. Meerdere personen in de gemeenschap geven aan dat de verhoudingen tijdens de bezetting erg goed waren en zien dat als iets bijzonders, men hielp elkaar en deelde de kennis die ze bezaten met elkaar.⁶⁶ Af en toe waren er wel conflicten tussen de verschillende families maar niet onoverkomelijk. Dionisio vertelt dat er wel eens discussies waren, maar dat de gemeenschap daar alleen maar beter van werd.⁶⁷ Men vocht samen voor het verkrijgen van het landgoed en dit creëerde een band tussen de verschillende families. Esteban herinnert zich dat er veel met elkaar werd gesproken en overlegd tijdens de bezetting over de plannen van aanpak en de toekomst. Hij vertelt dat tijdens deze besprekingen het idee voor het collectief bewerken van het land is ontstaan, dat na de bezetting tot stand zou komen.⁶⁸ Binnen de sociale relaties van de gemeenschap is het delen van kennis onderling al een strategie om te overleven, het sociaal kapitaal wordt ingezet om tot vooruitgang te komen. Het solidair met elkaar zijn en de geringe conflicten tijdens de bezetting tonen de noodzaak van het samenwerken tussen de boeren aan. Om hun doel, het landgoed tot hun eigendom maken, te bereiken was samenwerking onvermijdelijk.

Uiteindelijk na twee jaar en twee maanden van onderhandelen en bezetten kwam er een einde aan de zware bezettingstijd. Op 29 april 2005 gaf de regering van Berger de boeren een lening zodat het land officieel van hen werd. Volgens Esteban waren de voorwaarden voor het verkrijgen van de lening, dat ze het land collectief zouden gaan bewerken en de lening binnen acht jaar terug zouden betalen, met drie jaar de tijd om hun productie en dus inkomsten op gang te brengen.⁶⁹

Ondanks de moeizame onderhandelingen en de onzekerheden die kwamen kijken bij de bezettingstijd hebben de boeren de periode ervaren als een stap in de goede richting. Augusto, de onopvallende oom van Esteban, zegt dat hij eindelijk een bepaalde mate van vrijheid ervoer door niet meer voor een grootgrondbezitter te hoeven werken. Hij had nu het gevoel in zijn eigen

⁶⁴ Informatie afkomstig van een opgetekend overzicht van de inwoners van La Florida(eind 2008) en navraag bij Rosaura en Emilia

⁶⁵ Interview Esteban 31 maart 2009

⁶⁶ Interview Emilia 5 maart/ Interview Vilma 16 april/ Interview Esteban 31 maart/ Interview Juana 11 maart/ Interview Rosaura 4 april/ Interview Dionisio 13 april 2009

⁶⁷ Interview Dionisio 13 april 2009

⁶⁸ Interview Esteban 31 maart 2009

⁶⁹ Interview Esteban 31 maart 2009

toekomst en die van zijn kinderen te kunnen investeren.⁷⁰ De grondslagen voor het bouwen van een gemeenschap werden in de bezettingstijd gelegd, in het volgende hoofdstuk zal uiteengezet worden hoe het de boeren verging na het verkrijgen van de lening.

⁷⁰ Interview Augusto 14 maart 2009

5. 'Hay un cambio'

Inleiding

We zullen in dit hoofdstuk kijken naar de overlevingsstrategieën van de boeren ten opzichte van werk en inkomen, voedsel, gezondheidszorg, veiligheid, behuizing en sociale relaties en op welke manier ze in deze aspecten investeren na de lening. Ongeveer dezelfde volgorde van paragrafen zal worden aangehouden als bij voorgaand hoofdstuk, om een vergelijking tussen beide perioden te kunnen maken. Daarna zal gekeken worden naar het toekomstperspectief van La Florida nu het land eigendom van de boeren is.

Werk en Inkomen

Elk gezin in La Florida heeft een *socio* van SCIDECO⁷¹, die verplicht is van maandag tot vrijdag te werken voor de gemeenschap. Deze *socio* werkt van zes uur 's ochtends tot één uur in de middag op het collectieve land waar hij of zij 25 Quetzales per dag voor krijgt. Met dit 'salaris' moeten de families zien rond te komen en eten kopen voor het gezin.⁷² Augusto en Lorenzo vertellen dat het geld wat zij voor het werk ontvangen onvoldoende is om het gezin te kunnen onderhouden.⁷³ *“De gemeenschap zou hun socio's graag meer geld betalen, maar omdat de opbrengst van de koffiëproductie tot nog toe ontoereikend is, is dat niet mogelijk”*, bekent Lorenzo.⁷⁴ Om het lage salaris enigszins te compenseren heeft elk gezin binnen La Florida een stuk land gekregen om voedsel te verbouwen. *“Elke familie is vrij om met dit land te doen wat ze willen, maar het meeste voedsel dat verbouwd wordt, wordt gebruikt om het gezin te voeden”*, laat Rene weten. Trots vertelt hij, dat toen hij de mogelijkheid had, veel bananenbomen is gaan planten op zijn eigen land. Nu verkoopt Rene een groot deel van die productie en plukt daar nu de letterlijke vruchten van.⁷⁵

In 2005, nadat het land officieel van de boeren was geworden, kwam er een Deense jongen vrijwillig de gemeenschap helpen en heeft in die tijd een ecotoerisme project opgezet. Rosaura, coördinator van het project, vertelt dat hij degene is geweest die het project, volledig in samenwerking met de gemeenschap, heeft opgezet en uitgewerkt. Tegenwoordig betalen vrijwilligers 50 Quetzales per dag voor hun verblijf. Rosaura zegt dat ze op het idee kwamen de vrijwilligers om de paar dagen bij een andere familie te laten eten zodat het bedrag dat de vrijwilliger betaalt, eerlijk verdeeld wordt onder de families. Per maaltijd die de vrijwilliger bij de

⁷¹ Lid van SCIDECO met de daarbij horende rechten en plichten

⁷² 25 Quetzales is 2.50€ Observaties gedurende veldwerkperiode

⁷³ Interview Lorenzo 2 maart 2009/ Interview Augusto 14 maart 2009

⁷⁴ Informeel gesprek Lorenzo 16 maart 2009

⁷⁵ Observaties gedurende veldwerkperiode/ Informele gesprekken Lorenzo en Rene

familie nuttigt krijgen zij tien Quetzales, dit zijn er drie per dag en de gezinnen krijgen dus 30Q extra indien een vrijwilliger bij hen eet. Rosaura legt uit dat dat een behoorlijke aanvulling vormt op de dagelijkse inkomsten van de families want, zoals eerder gezegd, bedraagt een dagloon maar 25Q. De overige twintig Quetzales zijn bestemd voor het ecotoerisme project, waar Rosaura en Emilia, die beiden voor het project werken, van betaald worden. Ze werken beide niet dagelijks voor dit project en worden dus onregelmatig uitbetaald.⁷⁶

In de gemeenschap is een school waar lesgegeven wordt door leraren van buiten de gemeenschap. Niet alle kinderen uit La Florida gaan naar school want als ze geen zin hebben worden ze niet gedwongen, maar veel volwassenen zien het naar school laten gaan van hun kinderen een kans op een hoger inkomen en een betere toekomst. Rosaura en Emilia krijgen als volwassenen ook één keer per week de kans om lessen te volgen omdat zij vroeger daar niet de kans voor hebben gehad. Ze vinden educatie belangrijk en zien het naar school gaan als een investering in de toekomst. “*Wellicht kan ik er later nog iets mee bijverdienen*”, laat Emilia weten.⁷⁷ Educatie zal de kinderen van de boeren in de toekomst meer zekerheid op werk en inkomen geven.

Sommige families ontvangen hulp van familie van buiten de gemeenschap, dit kan zijn in de vorm van geld, kleding of voedsel. Het is geen gestructureerde hulp maar zo nu en dan iets extra's.⁷⁸ Clemente en zijn vrouw Clara Luz hebben bijvoorbeeld twee volwassen dochters en ze vertellen dat die geregeld wat eten voor hen meebrengen. Ook heeft Clemente een broer die in de Verenigde Staten woont en zijn ziekenhuisrekening betaalde toen hij twee jaar geleden door een slang gebeten werd.⁷⁹ Zo is te zien dat niet alle families volledig afhankelijk zijn van het salaris dat zij van de gemeenschap ontvangen of het voedsel dat zij zelf moeten verbouwen.

Ongelijkheid op gebied van inkomen tussen families is wel aanwezig maar sinds de inwoners van La Florida het land zijn gaan bewerken is de zekerheid van werk en inkomen (in meer of mindere mate) terug. Het inkomen is niet veel maar het is wel een kleine zekerheid die ze allemaal hebben en dit verbetert hun positie ten opzichte van armoede aanzienlijk.

Voedsel

Sinds La Florida officieel van de bezettende boeren is geworden, is hun leven anders. “*Er is veel veranderd sinds het land van ons is*”, zegt Lorenzo, die het hele proces heeft meegemaakt.⁸⁰ Er is geen commissie voor voedsel meer en de families worden nu geacht voor hun eigen voedsel te zorgen. Er wordt niet meer gekookt in een collectieve keuken zoals tijdens de bezetting, maar ieder gezin kookt in zijn eigen keuken bij hun huis. Men kookt op vuur want gas of elektriciteit is niet

⁷⁶ Interview Rosaura 4 april 2009

⁷⁷ Interview Emilia 5 maart/ Interview Rosaura 4 april 2009

⁷⁸ Observaties gedurende veldwerkperiode

⁷⁹ Interview/Informeel gesprek Clemente en Augusto

⁸⁰ “*Hay un cambio*” Interview Lorenzo 2 maart 2009

aanwezig in de gemeenschap. Voor boodschappen hoeft men de gemeenschap niet uit. Drie keer per week komt er een pick-up met basisvoedsel zoals rijst, pasta, olie, zout en suiker dat gekocht kan worden. De meeste bewoners van la Florida kopen hier hun voedsel, omdat het dichtstbijzijnde dorp te ver weg is om dagelijks naartoe te gaan en het vervoer relatief duur is.⁸¹

“De hulp die de gemeenschap ontving rondom voedsel is sinds het verkrijgen van de lening bijna geheel gestopt, we hebben nu land om eigen voedsel te kunnen verbouwen.” zegt Rosaura, die zich ten tijde van de bezetting bezig hield met de voedselcommissie.⁸² Organisaties die de gemeenschap voorzagen van de eerste levensbehoeften vinden dat de boeren zichzelf nu kunnen en moeten voorzien.⁸³

De maaltijden bij de verschillende families zijn erg divers, het is duidelijk dat een gezin met drie kinderen het beter heeft wat voedsel betreft dan een gezin met zeven kinderen, er is simpelweg meer te eten per persoon. Wat verder opvalt is, dat bij bijna alle gezinnen het voedsel niet gevarieerd genoeg is; er wordt elke dag rijst, pasta of bonen met maïstortillas gegeten en af en toe een ei. Groenten worden niet verbouwd en ook weinig gekocht. Albertina, een alleenstaande vrouw van middelbare leeftijd wijdt het aan de hoge prijzen van groenten; *“Sinds de economische crisis gaan de prijzen alleen maar omhoog, het is voor ons onbetaalbaar!”*⁸⁴ Rosaura vertelt dat er nog steeds sprake is van ondervoeding bij jonge kinderen de oorzaak ligt volgens haar, bij het niet gevarieerd genoeg eten. Rosaura geeft toe dat sommige gezinnen het zwaarder hebben dan anderen, vooral de vrouwen zonder man en met veel kinderen hebben moeite genoeg eten op tafel te krijgen voor alle hongerige mondjes.⁸⁵

Wat voedsel betreft is de gemeenschap dus individualistischer geworden sinds zij officieel La Florida betrokken, dit heeft als gevolg dat niet alle families het even breed hebben. Emilia heeft het relatief goed, met haar (nieuwe) man en 2 dochters heeft ze altijd genoeg te eten maar toch spreekt ze met een weemoedig gevoel over de tijd dat ze collectief kookten, zij vond het een goede manier van werken. Niet iedereen is het daarmee eens, Vilma is meer op zichzelf en vindt het prettig om haar eigen eten te bereiden zoals zij dat wil.⁸⁶ Er wordt sinds kort weer gesproken over het opzetten van een collectieve keuken maar daar is veel weerstand tegen, men is gewend aan de situatie zoals het nu is en stelt deze, wat geringe, privacy op prijs. Dat betekent minder zekerheid, maar brengt meer keuzevrijheid voor de gezinnen met zich mee.

Hoewel het collectief koken een voordelige strategie zou kunnen zijn om te overleven kiezen de boeren ervoor om toch apart van elkaar hun maaltijden te bereiden. Dit kan erop wijzen

⁸¹ Observaties gedurende veldwerkperiode

⁸² Interview Rosaura 4 april 2009

⁸³ Interview Rosaura 4 april 2009

⁸⁴ Informeel gesprek Albertina 13 maart 2009

⁸⁵ Interview Rosaura 4 april 2009

⁸⁶ Interview Emilia 31 maart/ Interview Vilma 11 maart 2009

dat de meest urgente mate van armoede verleden tijd is en men nu ook een bepaalde mate van privacy wenst omdat de families zichzelf nu grotendeels kunnen voorzien van voedsel. Je zou kunnen zeggen dat de boeren, of in ieder geval de armsten binnen de gemeenschap, hier dus juist geen gebruik maken van de strategie die zegt dat het vormen van een collectief voor grotere overlevingskansen zorgt.

Gezondheid

Gezondheid is een lastig onderwerp in La Florida. Tijdens het twee maanden durende veldwerk waren er continue mensen ziek, mensen hadden vaak hoge koorts en er wordt veel gehoest. De weerstand van mensen is laag door het eenzijdige eten maar men legt zelf de oorzaak bij het weer. Emilia legt uit dat het te maken heeft met de wind, *“deze neemt koude lucht met zich mee wat de mensen ziek maakt.”*⁸⁷ Veel mensen maken zich zorgen over de situatie van de gezondheid van mensen binnen de gemeenschap, als gevraagd wordt naar de huidige onzekerheden binnen de gemeenschap wordt stevast *'la salud'* (de gezondheid) genoemd.⁸⁸ Er is weinig tot geen geld voor medicijnen en het vertrouwen in reguliere artsen ligt onder een aantal inwoners zeer laag, deze mensen maken alleen gebruik van medicinale planten.⁸⁹ *“Deze planten hebben, in tegenstelling tot gewone medicijnen, geen bijwerkingen en daarom kies ik liever voor planten”*, laat Emilia weten.⁹⁰

Wel bestaat er in de gemeenschap nog steeds een *comision de salud* (commissie van gezondheidszorg) die maandelijks een lading medicijnen ontvangt en deze collectie ook beheert. Flori, een alleenstaande, vrolijke vrouw met zeven kinderen, beheert de medicijnen en heeft in het verleden een cursus gehad zodat ze weet waar de verschillende medicijnen voor bedoeld zijn. *“Als een persoon uit La Florida ziek is kan hij of zij aanspraak maken op de medicijnen, deze zijn geheel gratis en worden verstrekt door de Guatemalteekse NGO FUNDEI, dat onderdeel is van het ministerie van gezondheidszorg”*, legt Flori uit.⁹¹ Omdat, zoals eerder gezegd, niet iedereen vertrouwen heeft in de goede werking van deze medicijnen wordt niet door iedereen in de gemeenschap gebruik gemaakt van deze medicijnen.

Regelmatig zijn er bijeenkomsten voor de vrouwen van de gemeenschap over hygiëne en gezondheid. Het doel is hierbij het vergroten van de kennis van de vrouwen over deze twee zaken. Er wordt dus door organisaties nu meer geïnvesteerd in kennis die nuttig is op lange termijn zodat de gemeenschap uiteindelijk volledig zelfvoorzienend kan zijn en alle kennis in zich heeft om niet meer afhankelijk te zijn.

⁸⁷ Interview Emilia 31 maart 2009

⁸⁸ Antwoord van iedereen bij vraag over onzekerheden binnen de gemeenschap

⁸⁹ Interview Emilia 31 maart / Informeel gesprek Clemente 24 maart 2009

⁹⁰ Interview Emilia 31 maart 2009

⁹¹ Informeel gesprek Flori 16 april 2009

Veiligheid

Ondanks de rust die nu over het algemeen in de gemeenschap heerst wordt er nog elke nacht door twee personen in de gemeenschap gewaakt om de families een veilig gevoel te geven. *“Er heerst van buitenaf geen dreiging maar we vinden het nog steeds een prettig idee als er in de nacht een oogje in het zeil gehouden wordt”*, aldus Lorenzo. Hij vindt het belangrijk dat er gewaakt wordt zodat voorkomen kan worden dat er wat met de gemeenschap gebeurt.⁹² *“We willen ’s nachts geen indringers en willen anders zijn dan de gewelddadige plaatsen die er in Guatemala bestaan!”*, laat Dionisio weten.⁹³

De interne veiligheid wordt bewaakt door de *Junta Directiva*⁹⁴ en het reglement van de gemeenschap, als iemand dit reglement overtreedt zou diegene theoretisch gezien een sanctie moeten ondergaan. Deze sancties worden, volgens Clemente en Albertina, niet altijd uitgevoerd en in de praktijk ontbreekt het dus nog aan de volledigheid van de interne veiligheid. Albertina vertelt dat zij het gevoel heeft dat Esteban zijn familie privileges biedt binnen de gemeenschap, als een van hen een regel overtreedt wordt de sanctie niet uitgevoerd. Clemente noemt dit ook in een vertrouwelijk gesprek en zegt op voorzichtige toon dat Esteban teveel invloed heeft in de gemeenschap.⁹⁵ *“Esteban is erg strikt en autoritair”*, zegt Albertina, *“als de Junta Directiva ergens vóór stemt maar Esteban is tegen gaat het op zijn manier.”*⁹⁶ Albertina en Clemente zitten beiden in de *Junta Directiva* maar Clemente laat weten dat er maar weinig mensen zijn die tegen hem in durven gaan, *“Esteban kan erg aggressief zijn”* voegt hij daar aan toe.⁹⁷ De onzekerheid die men heeft met betrekking tot het niet naleven van het reglement en de niet uitgevoerde sancties, beïnvloed het gevoel van veiligheid van de boeren. Dit kan een belangrijke bijdrage leveren aan de mate van armoede die zij ervaren. Door het niet naleven van het reglement door Esteban, en de privileges die hij zijn familie daarbij biedt, ervaren anderen binnen de gemeenschap automatisch uitsluiting. Hier kan gesproken worden van een lichte mate van corruptie, waardoor het vertrouwen van de inwoners van La Florida in hun huidige leider Esteban afneemt.

Behuizing

Toen La Florida officieel van de bezetters werd, mochten zij in de huizen gaan wonen die al op het landgoed stonden, hiervoor hoeven de inwoners geen huur te betalen aan de gemeenschap. Hier woonden voorheen nog de werknemers van de voormalige eigenaar maar die kregen

⁹² Interview Lorenzo 26 maart 2009

⁹³ Interview Dionisio 13 april 2009

⁹⁴ De directie, bestaat uit 5 á 6 inwoners van La Florida

⁹⁵ Informele gesprekken Albertina 13 maart/ Clemente 24 maart 2009

⁹⁶ Informeel gesprek Albertina 13 maart 2009

⁹⁷ Informeel gesprek Clemente 24 maart 2009

vervangende woonruimte aangeboden door Bancafé, weet Rene.⁹⁸

Veel hebben de inwoners van La Florida tot op heden niet hoeven investeren in hun huizen want die stonden er dus al. De funderingen zijn van beton en afgebouwd met hout en golfplaten. Als er geen gaten in het dak zitten biedt dit genoeg bescherming tegen regen. Emilia vertelt dat ze last heeft van lekkage in haar keuken waardoor koken lastig is als het regent, verder komt dit niet vaak voor in de gemeenschap.⁹⁹ De huizen zijn erg klein en families van acht tot negen personen wonen in huisjes van één enkele ruimte waar ze ook allen slapen. Sommige gezinnen hebben een paar bedden tot hun beschikking, maar veel van de kinderen uit grote gezinnen moeten op de grond slapen vanwege de afwezigheid van bedden. Van privacy binnen het gezin is weinig tot geen sprake, maar daar klaagt vrijwel niemand over. Bijna alle huizen staan dicht bij elkaar aan een straatje. Zoals eerder genoemd is er geen elektriciteit, men kookt en eet 's avonds bij kaarslicht want om zeven uur is het donker.¹⁰⁰

Er is in de veldwerkperiode door de mannen gewerkt aan een nieuw schoolgebouw waar de kinderen les kunnen krijgen, de gemeenschap is na het verkrijgen van de lening dus ook gaan investeren in de accommodatie van de lessen die de kinderen kunnen volgen in de gemeenschap. Voorheen hadden ze les in een oud en donker gebouwtje in de gemeenschap waar vaak grote chaos heerste tijdens de lessen.¹⁰¹ “*De nieuwe school is veel beter, hopelijk kunnen mijn kinderen hier beter leren*”, zegt Vilma als het nieuwe gebouw net in gebruik is genomen.¹⁰²

Elk gezin heeft kort geleden een stuk land gekregen om een nieuw huis op te mogen bouwen. Nog maar drie families zijn ook daadwerkelijk begonnen met het bouwen van een huis. Rene vertelt dat veel mensen geen geld hebben voor materialen voor een nieuw huis en sommigen de capaciteiten niet bezitten om een huis te bouwen.¹⁰³ Maria is een klein vrouwtje van 73 jaar en alleenstaand, zij wordt geacht elke ochtend het zware werk te doen op het land omdat zij geen man heeft en dus *socia*¹⁰⁴ is. Dit werk is eigenlijk al te zwaar voor haar zegt ze, en het bouwen van een huis ziet ze zichzelf niet doen. De mogelijkheden voor een nieuw huis worden haar dus geboden, maar in de praktijk heeft ze niet de middelen en kracht om dit te realiseren.

Ondanks dat La Florida een gemeenschap is, woont men in aparte huizen en hebben veel families binnen de gemeenschap, zoals al eerder naar voren kwam, het liefst enige privacy. Tijdens de bezetting trok men hulp aan van organisaties als collectief en nu is het meer ‘ieder voor zich’. Op het gebied van *socio-cultural capabilities* zijn de inwoners van La Florida er op vooruit gegaan, het

⁹⁸ Interview Rene 7 april 2009

⁹⁹ Informeel gesprek Emilia 5 april 2009

¹⁰⁰ Observaties gedurende veldwerkperiode

¹⁰¹ Observaties gedurende veldwerkperiode

¹⁰² Informeel gesprek Vilma 6 april 2009

¹⁰³ Informeel gesprek Rene 2 april 2009

¹⁰⁴ Vrouwelijke vorm van socio

huishouden is meer van henzelf en dit kan hen het gevoel geven dat zij hun leven meer in eigen hand hebben.

Sociale relaties

De omgang tussen de verschillende families is over het algemeen positief, veel inwoners van La Florida geven aan dat goed contact belangrijk is voor hun manier van collectief werken.¹⁰⁵ Er zijn dan ook geregeld vergaderingen (*Asamblea's*) waar men de stand van zaken in de gemeenschap bespreekt en waarbij iedereen aanwezig mag zijn.

In feite lijkt La Florida een samenleving in het klein; Rene, Rosaura en Clemente gaven aan dat er ook wel eens problemen binnen de gemeenschap zijn. Meer dan eens werd alcoholisme genoemd als oorzaak van de problemen.¹⁰⁶ In mijn veldwerkperiode heb ik deze problemen niet zelf gezien, er werd alleen over gesproken. Rene vertelt dat er wel eens sprake is geweest van ontrouw binnen de gemeenschap, *“dit brengt spanningen voor de betreffende partijen met zich mee en er zijn personen in de gemeenschap die hierdoor niet met elkaar op vriendelijk voet staan.”*¹⁰⁷ Ondanks dat is de sfeer binnen de gemeenschap rustig en vriendelijk. Tijdens de werkochtenden maken de vrouwen die moeten werken grappen met elkaar en ondanks het vele werk zijn ze opgewekt, Albertina vertelt dat het werk soms zwaar is, *“maar ik ben het gewend, ik werk vanaf mijn twaalfde al op het land.”*¹⁰⁸ Rene laat blijken dat hij tevreden is met de manier waarop men met elkaar om gaat in de gemeenschap: *‘Ik heb vriendschappen gesloten en ga goed met de meesten om, communicatie is nog steeds belangrijk!’*¹⁰⁹ Ook Rosaura ziet het belang van goede sociale relaties binnen de gemeenschap in; *“Een gemeenschap heeft veel begrip, geduld en solidariteit nodig.”*¹¹⁰

Omdat sommige families meer kinderen hebben dan anderen en de vrouwen zonder man er alleen voor staan is er sprake van ongelijkheid tussen de families. Sommige families hebben het zwaarder en Augusto zegt dat er in die situaties niet veel geholpen wordt door andere families.¹¹¹ Alleen bij ziekte zegt men een familie wel eens te helpen met wat maïs, bonen of huishoudelijke klusjes.¹¹² Over het algemeen houden de vrouwen het huishouden draaiende, de mannen werken op het land. Uitzonderingen zijn de alleenstaande vrouwen die beide moeten doen, vaak met hulp van hun oudste kinderen.¹¹³

Abel, die ook in de *Junta Directiva* zit, vertelt mij dat er wel eens discussies binnen de

¹⁰⁵ Interview Esteban 31 maart/Interview Clemente 20 maart/ Interview Dionisio 13 april 2009

¹⁰⁶ Informele gesprekken met Clemente, Rene en Rosaura gedurende veldwerkperiode

¹⁰⁷ Informeel gesprek Clemente 24 maart/ Interview Rene 7 april 2009

¹⁰⁸ Informeel gesprek Albertina 31 maart 2009

¹⁰⁹ Interview Rene 7 april 2009

¹¹⁰ Interview Rosaura 4 april 2009

¹¹¹ Interview Augusto 14 maart 2009

¹¹² Interviews Lorenzo 2 maart/ Interview Vilma 11 maart 2009

¹¹³ Observaties gedurende veldwerkperiode

gemeenschap zijn, hij zegt dat niet iedereen hetzelfde is en deze discussies niet vermeden kunnen worden. Daar voegt hij aan toe; “*We moeten uiteindelijk allemaal samenwerken voor een betere toekomst, we hebben elkaar nodig.*”¹¹⁴ Dit past binnen de overlevingsstrategie die Mendez Nelson in zijn boek noemt, namelijk dat het vormen van een groep of gemeenschap een positieve invloed heeft op de overlevingskansen van elk individu (Mendez Nelson, 1999:40). Zo zijn de sociale contacten niet alleen gebaseerd op familiebanden of vriendschappen maar ook op een strategie om te overleven.

Toekomst

Eind 2008 kregen de boeren in la Florida te horen dat de schuld die hen nog boven het hoofd hing niet meer afbetaald hoeft te worden, president Berger gaf hen het land cadeau. Ze waren nog niet begonnen met het afbetalen van de lening dus in de praktijk verandert er weinig. Wel is er een zware last van hun schouders gevallen en Abel zegt zeer gelukkig te zijn met de schenking en voegt daaraan toe dat het een groot voordeel voor hen is.¹¹⁵ Ook Clemente is heel blij en zegt dat het een kans op vooruitgang is, “*Het neemt de psychische druk die we ervoeren weg en geeft ons meer de ruimte om te ontwikkelen.*”¹¹⁶ Geen van de boeren had er vertrouwen in dat ze in staat zouden zijn om de lening af te betalen. Virgilio denkt dat als ze meer tijd hadden gekregen het misschien wel was gelukt maar, niet in de aanvankelijk gegeven acht jaar. De gemeenschap hoopte op een donatie of gift van een organisatie.¹¹⁷

Over het algemeen is de gemeenschap zeer positief over de toekomst en de boeren zijn ervan overtuigd dat, mits ze hard werken en zich allemaal inzetten, ze zich verder zullen gaan ontwikkelen en de toekomst voor hun kinderen beter zal zijn.¹¹⁸ De staat doet nog steeds weinig maar Abel zegt: “*We gaan door met vechten en zullen beter worden, we geloven in onze capaciteiten, er zijn ook anderen die in ons geloven en dat is een grote steun voor ons!*”¹¹⁹ De hulp die ze nu ontvangen is van organisaties die het land en de kracht en kennis die de boeren bezitten, goed willen benutten en vergroten. Ze krijgen veel voorlichting over productieprocessen, hygiëne, en andere zaken, zodat ze in de toekomst ‘zelfvoorzienend’ kunnen worden. De boeren hebben sinds het verkrijgen van de lening veel gebruik gemaakt van hun *agency* en zijn steeds meer op eigen krachten gaan werken. Ze zien hun eigen capaciteiten en willen deze graag benutten om vooruitgang in ‘de kwaliteit van hun leven’ te boeken. De last van de schuld is weg en dit geeft hen meer vrijheid en emotionele rust.

¹¹⁴ Interview Abel 2 april 2009

¹¹⁵ Interview Abel 2 april 2009

¹¹⁶ Interview Clemente 20 maart 2009

¹¹⁷ Interview Virgilio 13 april/ Interview Pascual 10 maart/ Interview Esteban 31 maart 2009

¹¹⁸ ‘*Vamos a mejorar, ‘estamos en un desarrollo’*, zijn veelgehoorde uitspraken (Lorenzo/Augusto/Esteban)

¹¹⁹ Interview Abel 2 april 2009

Hiermee zijn we aangekomen bij het einde van het empirische deel van dit onderzoek en zal de conclusie van de studie, waar alle hoofdstukken samen zullen komen, volgen.

6. Conclusie

Op het moment dat de boeren uit La Florida geen land bezaten werkten zij in dienst en waren dus ook afhankelijk van een groot grondbezitter. De situatie die dit met zich meebracht is beschreven in het eerste empirische hoofdstuk en leidde tot de bezetting van een landgoed dat de naam La Florida draagt. Het niet bezitten van land en de daarbij komende armoede hebben geleid tot het ondernemen van actie, de bezetting, wat gezien kan worden als een overlevingsstrategie. De empirie bevestigt hier wat in de theorie al naar voren kwam, namelijk dat de boeren zich door de staat in de steek gelaten voelden en zich hierdoor zijn gaan organiseren, het beleid van de staat heeft dus invloed gehad op het handelen van de boeren.

Tijdens de bezetting hebben de boeren zich relatief afhankelijk opgesteld. Omdat zij in een situatie zaten waarin ze niet de mogelijkheid hadden volledig voor zichzelf te kunnen zorgen, waren ze voor een groot deel afhankelijk van hulp van buitenaf. Ze hebben hun manier van leven zo vormgegeven, collectief, dat ze als gemeenschap hulp zouden ontvangen van organisaties. Het collectief koken en samenwerken trok meer hulp aan, dit kan gezien worden als een overlevingsstrategie. Hierin speelt het feit dat de boeren op bezet land leefden een grote rol. Ze werkten niet meer in dienst van een grootgrondbezitter, maar zaten als het ware in een tussenfase van landloosheid naar landbezit. Zoals in het tweede empirische hoofdstuk behandeld is, is de bezettingstijd een zware tijd geweest voor de meeste boeren. Voornamelijk vanwege de onzekerheden rondom voedsel, gezondheidszorg en veiligheid. Toch hebben ze de ontberingen doorstaan en zijn tot een overeenkomst met de regering en Bancafé gekomen.

Tegenwoordig bezitten de boeren in La Florida het landgoed en dat heeft ervoor gezorgd dat zij het land kunnen bewerken en nu de vrijheid genieten die zij voor de bezetting voor ogen hadden. Door het landbezit zijn ze onafhankelijker geworden en hebben ze hun leven meer in eigen hand. De hulp die zij nu nog ontvangen van organisaties heeft veel meer een focus op toekomstgerichte investeringen en de boeren durven nu verder de toekomst in te kijken omdat het hebben van land hen perspectief biedt. Waar de hulp tijdens de bezetting nog van dag tot dag was, men kreeg hulp die gericht was op de eerste levensbehoeften zoals eten, is de hulp nu veel meer gericht op de lange termijn en het vergroten van de capaciteiten van de gemeenschap. De mogelijkheden die voor hen liggen hebben de boeren niet eerder gekend en ze benutten hun capaciteiten om vooruitgang te boeken. Ondanks dat het hen nog ontbreekt aan een aantal dingen, bijvoorbeeld elektriciteit en goede gezondheidszorg, hebben de boeren vertrouwen in de toekomst. Voor het eerst investeren de boeren in iets dat van henzelf is en niet van een ander en van dit gegeven zijn zij zich heel erg bewust.

De veranderende situatie ten opzichte van landbezit heeft ook invloed gehad op het

collectieve karakter van de gemeenschap. Ten tijde van de bezetting, toen de armoede groot was, ging men grotendeels collectief te werk. Dit is veranderd op het moment dat het land officieel in bezit kwam van de boeren en de meest urgente armoede afnam. De theorie van Mendez Nelson (1999:40), die stelt dat het vormen van een collectief of gemeenschap een overlevingsstrategie kan zijn in moeilijke tijden, kan hieraan gekoppeld, en dus bevestigd, worden.

Agency speelt een belangrijke (steeds veranderende) rol binnen overlevingsstrategieën; de boeren maken bijna altijd gebruik van de mogelijkheid om de situatie op een positieve manier voor henzelf te veranderen. Zo is er te zien dat landloosheid en slechte omstandigheden leiden tot een bezetting om hun levens te verbeteren, geheel op eigen kracht van de boeren. Vervolgens werken de boeren tijdens de bezetting nauw met elkaar samen om hun kansen op overleven te vergroten. Op die manier trekken ze hulp aan omdat zij zelf beperkt werden in hun mogelijkheden voor zichzelf te zorgen. Uiteindelijk, als het land hun eigendom is, gaan de boeren werken aan de opbouw van de gemeenschap en investeren zij in de toekomst. Ze plukken daar nu de vruchten van en hopen hun kinderen een betere toekomst te geven dan zij zelf hebben gehad.

Ten tijde van de bezetting was het voor de boeren van groot belang dat zij genoeg voedsel hadden, toegang hadden tot gezondheidszorg en een bepaalde mate van veiligheid ervoeren. Ze waren in die tijd een zeer kwetsbare groep en binnen de *human security* benadering kan gesteld worden dat de boeren op dat moment het meeste belang hechtten aan *economic capabilities* (voedsel), *human capabilities* (gezondheid) en *protective capabilities* (veiligheid). Zij wilde deze *capabilities* bewerkstelligen door samen te werken als collectief. De boeren hebben het belang van educatie in deze periode niet aangegeven, wat ook onderdeel is van de *human capabilities* maar niet bijdraagt aan het verminderen van acute armoede. Vanaf het verkrijgen van de lening neemt de ergste mate van armoede af en, zo kwam naar voren in de gesprekken, gaan de boeren ook belang hechten aan andere aspecten in hun bestaan zoals de kwaliteit van sociale relaties. Tijdens de bezetting was samenwerken nog een noodzaak, nu ze het land bezitten is communicatie belangrijk voor de collectieve manier van werken en het draaiende houden van de gemeenschap. Men is zich nu bewust van het feit dat het samenwerken geen tijdelijk karakter meer heeft en vindt daarom sociale relaties belangrijker, de *socio-cultural capabilities* zijn in deze periode belangrijker geworden. Ook aan het gezin en de mate van privacy van de verschillende families wordt na de lening meer belang gehecht, dit valt ook onder de *socio-cultural capabilities*. Voedselzekerheid, gezondheidszorg en veiligheid blijven na de lening belangrijk maar omdat er meer zekerheid rond deze aspecten is, wordt daar nu minder de nadruk op gelegd. Het belang van educatie is in deze periode toegenomen maar wordt nog steeds niet als belangrijkste aspect in de levens van de boeren gezien. Sinds de lening is er een school in de gemeenschap wat de toegang tot educatie mogelijk maakt, het feit dat deze toegang er is kan betekenen dat de boeren deze *capability* als het ware voor

lief nemen. Nog steeds wordt er belang gehecht aan de veiligheid van de gemeenschap, zowel extern als intern. Vanuit de *human security* benadering zou je kunnen zeggen dat de mate van interne veiligheid nog niet optimaal is doordat sommigen meer macht en invloed hebben in de gemeenschap dan anderen. Dit heeft invloed op de armoede-ervaringen van de boeren in La Florida. In de gemeenschap hebben de boeren wel het gevoel veiligheid te ervaren ten opzichte van eventuele dreigingen van buitenaf. De *protective capabilities* zijn nog niet geheel tot stand gekomen. We zien dat *economic*, *protective* en *human capabilities* ten alle tijde belangrijk zijn en dat daarna pas de andere *capabilities* volgen. Meer zekerheid op gebied van werk, inkomen en voedsel vermindert de armoede en verbetert het leven van de boeren. De functie van landbezit in dit geheel is de verschuiving van het belang van de verschillende *capabilities* van de *human security* benadering.

Binnen de overlevingsstrategieën van de boeren in La Florida is landbezit erg belangrijk. Het beïnvloedt hun manier van werken en wonen dusdanig dat gesteld kan worden dat de invulling die ze geven aan overlevingsstrategieën afhankelijk zijn van het al dan niet bezitten van land. In de loop van de empirische hoofdstukken is beschreven hoe de transitie van geen bezit van land naar landbezit is verlopen voor de boeren in La Florida Guatemala. Landbezit is dus van invloed op de strategieën van boeren en ook op hun ervaringen en gevoel van vrijheid, kortom; het is van invloed op de kwaliteit van het leven (*la calidad de vida*), wat zij zelf belangrijk vinden. De functie van landbezit binnen overlevingsstrategieën is, dat het al dan niet bezitten van land bepaalt of de strategieën op korte ofwel lange termijn gericht zijn. Zij bepaalt mede het karakter van de strategieën; deze kan collectief of individueel van aard zijn. Bezit van land geeft boeren meer gevoel van zekerheid wat hen in staat stelt op langere termijn te durven denken en meer in de toekomst te kijken.

Bibliografie

- Allen, T. & Thomas, I
Poverty and development into the 21st century.
Oxford university press, 2000.
- Bailliet, Cecilia
Preventing internal displacement: Conciliating land conflicts in Guatemala.
Refugee Survey quarterly, Volume: 19 Issue: 3, pp: 187, Januari 2000.
- Barraclough, S.
Agrarian Structure in Latin America.
Lexington Books, Massachusetts, 1973.
- Berger, Susan A.
Political and agrarian development in Guatemala.
Westview press, special studies on Latin America and the Caribbean, 1992.
- Carvajal, R.
Large-scale corruption: Definition, causes and cures.
Systemic practice and action research, Volume: 12, Issue: 4, pp: 335-353, Augustus 1999.
- Economist (Auteur onbekend),
Down on the farm.
Economist, Volume: 374, Issue: 8414, pp: 38-42, Februari 2005.
- Green, Linda
Fear as a way of life.
Cultural Anthropology, Volume: 9, No. 2: 227-256, Mei 1994.
- Garoz & Gauster
Structural Adjustment and Access to land.
Land Research Action Network, 2005
(via google scholar, 26 november 2008)
- Gasper, Des
Human rights, human needs, human development, human security: Relationships between four international 'human' discourses.
Institute of Social Studies, Den Haag, 2007
- Karriem, A
The rise and transformation of a Brazilian landless movement into a counter-hegemonic political actor.
Geoforum, Volume: 40, pp. 316-325, 2009

Maxwell, Simon

Heaven or Hubris: Reflexions on the New 'New Poverty Agenda'.
Development poverty review, Volume: 21, no. 1, pp. 5-25, 2003.

Mendéz Nelson

Survival strategies on a coastal frontier. (Agrarian expansion, resource scarcity and social change in Livingston, Guatemala.)
Institute of Social Studies, Den Haag, 1999.

Michael, Chris (internetbron)

La comunidad la Florida and the campesino struggle for justice: one year later.
2006
http://www.pocoapocofilm.com/may/One_Year_Later.pdf
(bezoekt: November 2008)

Mingione, E

Urban poverty in the advanced industrial world: concepts, analysis and debates.
Oxford Blackwell, 1996.

Moser, Caroline

The Asset Vulnerability Framework: reassessing urban poverty reduction strategies.
World Development, Volume: 26, no. 1, pp. 1-19, 1998.

Petterson, Jakob

Saved to earth and liberty. A case study of land ownership in San Marcos & Quetzaltenango, Guatemala.
Umea University, Zweden, 2006.

Plant, Roger

Indigenous Peoples and Poverty Reduction: A Case Study of Guatemala.
Indigenous Peoples and Community Development Unit, Inter-American Development Bank, Sustainable Development Department, 1998.
(via google scholar, 27 november 2008)

Reynolds, L. G.

Some sources of income inequality in Latin America.
Journal of interamerican studies and worldaffairs, Volume: 38, Issue 2/3, pp: 39-47, Juni 1996.

de la Rocha & Grinspun

Private Adjustments: household responses to the erosion of work.
2001.

Rojas & Greene

Incremental construction: a strategy to facilitate access to housing.
Environment and urbanization, Volume: 20, Issue: 1, pp: 89-108, April 2008.

Skyner, L

Property as rethoric: Land ownership and private law in pre-Soviet and post-Soviet Russia.
Europe-Asia studies, Volume: 55, no. 6, pp. 889-905, 2003.

Sztompka, p.

The sociology of social change.
Cambridge Blackwell, 1994.

Tesliuc & Lindert

Risk and Vulnerability in Guatemala: A Quantitative and Qualitative Assessment.
Social Protection Unit, Human Development Network, The World Bank, 2004.
(via google scholar, 27 november 2008)

UNDP

-*Human development report 1994.*
-*Human development report 2000.*
Oxford University Press, New York.

Velásquez Nimatuj, I. A.

Pueblos indígenas, Estado y lucha por tierra en Guatemala. Estrategias de sobrevivencia y negociación ante la desigualdad globalizada.
Asociación para el Avance de las Ciencias Sociales en Guatemala, april 2008.

Worldbank

World development report 2000/2001: Attacking poverty.
Oxford University Press, 2000.

Bijlage 1: Reflectie op veldwerk en veldwerkfoto

Het veldwerk in Guatemala was allereerst een fantastische en ook heftige ervaring die ik nooit meer zal vergeten. Fantastisch was het om de mensen die ik heb mogen ontmoeten en de band die ik met hen heb opgebouwd. Heftig was het om te zien hoe hard zij dagelijks moeten vechten om te overleven. Ik heb me in het begin van het veldwerk weleens eenzaam gevoeld omdat ik geen contact met mijn familie, vriend en vrienden kon hebben maar langzamerhand vulde de gemeenschap die leegte behoorlijk op.

Veel dingen 'in het veld' waren heel anders dan ik vantevoren verwacht had en ik heb me gerealiseerd dat een andere wereld als La Florida niet in te schatten valt vanuit mijn thuis in Nederland. Ik had vooraf in het onderzoeksvoorstel heel wat dingen geschreven die in de gemeenschap opeens helemaal niet relevant bleken of mij opeens heel naïef schenen. Ik kwam er in La Florida al vrij snel achter dat de situatie zoals ik me hem had voorgesteld veranderd was en moest mijn onderzoek daar ook op aanpassen. Dit vond ik in eerste instantie lastig en bleef wel interviews houden en data verzamelen maar het was een beetje richtingloos en ik had niet het gevoel dat ik goed bezig was.

Halverwege het veldwerk had ik al behoorlijk wat data verzameld maar ik had nog steeds geen duidelijke nieuwe vraagstelling. Ik had wel wat ideeën maar vond het moeilijk die concreet te maken en weer een duidelijke richting aan mijn onderzoek te geven. Gelukkig kreeg ik op dat moment bezoek van Elisabet, de coördinator van het bachelorproject. We hebben mijn ideeën besproken en Elisabet heeft me geholpen deze concreet op papier te zetten. Vanaf dat moment had ik weer vertrouwen in mijn onderzoek en ik had ook het gevoel volledig achter de vraagstelling te staan. Van de nieuwe invalshoek van het onderzoek kreeg ik veel energie om weer goed aan de slag te gaan en ik heb de laatste weken nog veel interviews gehad om de nieuwe vragen en missende data op te vullen.

Het interviewen van mensen (in het Spaans!) vond ik in het begin van de veldwerkperiode wel spannend. Omdat ik nog zo weinig van de situatie van de boeren in La Florida wist was ik bang om 'domme' of naïeve vragen te stellen. De mensen hebben me echter nooit dit gevoel gegeven en ik ben hen heel dankbaar dat zij de tijd en moeite hebben genomen om met mij over hun leven en ervaringen te praten. Ik vind het heel bijzonder dat mensen zich zó open hebben gesteld voor mij. Ik heb erg genoten van de omgang met de mensen, de grappen die gemaakt werden, het eten bij kaarslicht, het spelen met de kinderen! Vaak denk ik aan de gemeenschap en vraag me af hoe laat het nu bij hen is en wat ze op dat moment aan het doen zouden zijn.

Mijn rol als onderzoeker vond ik af en toe maar raar, ik weet niet hoe het is om onderzoeker te zijn of hoe een onderzoeker zich in het veld zou moeten voelen. Ik voelde me gewoon Nikki die

met boeren in La Florida over hun ervaringen sprak of notities maakte van wat er op een dag allemaal gebeurde. Natuurlijk vroeg ik me daarbij geregeld af of ik het wel goed deed en of mijn werkzaamheden wel 'antropologisch' waren.

Het nadeel, naast de vele voordelen, dat het doen van onderzoek in een 'gesloten' gemeenschap met zich meebracht was, dat ik me continue onder de onderzoeksgroep bevond en eigenlijk altijd het gevoel had op te moeten letten of met het onderzoek bezig te moeten zijn want anders kon ik zomaar belangrijke informatie missen. Dit gevoel heb ik toch van me af weten te zetten en heb af en toe gewoon genoten van het gezelschap van de mensen en de prachtige omgeving.

Grappig is hoe mijn visie op La Florida veranderde naarmate ik er langer was, de dag dat ik aankwam zag ik vooral armoede en de dingen die naar mijn inzicht mistten. De dag van mijn vertrek besepte ik dat ik me een heel ander beeld had gevormd van de gemeenschap en niet meer alleen de armoede zag maar ook alle kennis die de mensen in la Florida bezitten en hoe speciaal hun levensverhalen zijn.

Veldwerkfoto

Marvin en Corina met Nikki, die op weg is naar een interview met notitieblok en voicerecorder.

Bijlage 2: Resumen en Español

Este estudio trata de las estrategias de sobrevivencia de los campesinos en Guatemala y la función y la significación de la tierra para ellos. El estudio esta hecho en febrero 2009 hasta abril 2009 y es un estudio antropologico, una investigación cualitativa.

La situación de los campesinos en Guatemala fue muy difícil en los años 90, no tenían tierra para vivir ni trabajar. Solo los finqueros tenían mucha tierra y los campesinos que trabajaban en esta tierra eran explotados, el trabajo fue muy duro pero el dinero que ellos ganaban fue muy poco. En el año 2002 y 2003 la crisis del café fue muy fuerte y los campesinos de Guatemala no tenían suficiente trabajo ni alimentos para sobrevivir, ellos fueron muy afectados. El gobierno no ayudaba a los campesinos en este tiempo y por eso en el año 2002 un grupo de campesinos se junto para ocupar la finca La Florida. La finca esta muy cerca de Colomba y en esa región hay muchas fincas y por eso muchos campesinos.

La ocupación de La Florida fue el once de octubre del año 2002, unas 50 familias entraron a la finca a las cuatro de la mañana. La ocupación duró dos años y dos meses y en este tiempo los campesinos no tenían la oportunidad de trabajar en la tierra. Bancafé, el propietario de la finca, digo que si los campesinos querían comprar la finca con un prestamo del gobierno eso era posible, pero que ellos no tenían derecho de tocar la tierra durante las negociaciones con el gobierno. Por eso los campesinos fueron dependientes del apoyo de organizaciones de afuera. Durante la ocupación las inseguridades las mas grandes fueron; falta de alimentos, la salud y vigilancia de seguridad de los campesinos y sus familias. Por eso los campesinos fundaron unas comisiones para asegurar estas cosas. Los campesinos vivieron en barracas de nylon y bambú durante la ocupación porque no tenían materiales para hacer mejores viviendas.

En el año 2005 los campesinos recibieron un prestamo del gobierno del presidente Berger y estaban muy felices. Desde entonces fue posible de trabajar en la tierra y de vivir en las casas de la finca. Ahora la vida de los campesinos en La Florida está mucho mejor, y eso fue el objetivo de SCIDECO, la organización qui inició la ocupación. Lo mas importante fue “*mejorar la calidad de vida de los campesinos*”, digo Virgilio, uno de los fundadores de SCIDECO.

La propiedad de la tierra es muy importante para los campesinos por que para ellos ‘*la tierra es la vida.*’ Tener tierra es una oportunidad para los campesinos para cambiar sus vidas.

Ahora los campesinos no reciben mucha ayuda de organizaciones de afuera pero ellos tienen suficiente comida y seguridad para sobrevivir. Lorenzo, un campesino de La Florida cuenta; “*Hay un cambio, ahora tenemos mas libertad y vamos a mejorar!*” Los campesinos tienen confianza en el futuro de La Florida y pueden ver las capacidades de la finca y las capacidades de la gente qui vive en la finca. Si todos trabajan, van a ir adelante..